

Osallisuudenopas Friisilän päiväkotiin

Tuija Kallio

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Osallisuudenopas Friisilän päiväkotiin

Tuija Kallio
Sosionomikoulutus
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2020

Tuija Kallio

Osallisuudenopas Friisilän päiväkotiin

Vuosi

2020

Sivumäärä

45

Lasten näkemysten, tunteiden ja mielenkiinnon kohteiden avulla voidaan luoda lapselle merkityksellistä varhaiskasvatusta. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin valintoihin ja päätöksiin.

Opinnäytetyö käsittelee lasten osallisuuden merkitystä pedagogisessa toiminnassa. Lapsen osallisuuden mahdollistamiselle tarvitaan ymmärtäviä, empaattista ja luottamuksellista vuorovaikutusta sekä lapsilähtöistä arkea. Lapsella on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi. Lasta osallistavan toiminnan avulla lapsella on mahdollisuus harjoitella erilaisia taitoja omalla turvallisella tavalla. Positiivinen ja kannustava oppimisympäristö houkuttelee lasta toimimaan ja kokeilemaan uusia asioita. Kokemusten kautta lapsi oppii luottamaan omiin taitoihin ja toimimaan yhteistyössä muiden lasten kanssa.

Toiminnallisena opinnäytetyönä laadittiin osallisuudenopas Friisilän päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Oppaalla tarjotaan konkreettisia toimintamalleja, jotka perustuvat osallisuuteen liittyviin teorioihin. Osallisuudenopas toteutettiin blogisivustolle, josta löytyy teorian tiedon lisäksi osallisuuden menetelmiä ja vinkkejä, miten lasten osallisuutta voidaan lisätä varhaiskasvatuksen eri tilanteissa. Tietopohjana työssä ovat kasvatusalan kirjallisuus, varhaiskasvatuslaki, Espoon varhaiskasvatussuunnitelma ja omat kokemukset varhaiskasvatuksessa.

Tavoitteena oli, että lopputulos on selkeä ja visuaalinen sekä työyhteisöä palveleva. Osallisuudenoppaan kokoamisessa huomioitiin henkilökunnan alkuhaastattelussa esille tulleet toiveet ja osallisuuden menetelmiä testattiin lapsiryhmän kanssa. Opinnäytetyötä on arvioitu SWOT-analyysin, lasten havainnoinnin, työyhteisön arviointien ja itsearviointien kautta. Lopputuloksena syntyi Friisilän päiväkodin käyttöön osallisuuden menetelmiä sisältävä materiaalipaketti, jonka avulla on mahdollisuus kehittää lasten osallisuutta varhaiskasvatustoiminnassa.

Asiasanat: lasten osallisuus, pedagogiikka, lapsilähtöisyys, varhaiskasvatus

Tuija Kallio

Child participation guide for Friisilä Kindergarten

Year

2020

Pages

45

Significant early childhood education can be created by taking into consideration children's views, feelings and objects of interest. All children should have an opportunity to participate and influence the choices and decisions affecting them.

This thesis deals with the significance of child participation in pedagogical activity. An understanding, empathetic and confidential interaction together with child oriented everyday life is needed to make child participation possible. A child has a right to be seen, heard and understood. Activity that involves the child provides possibilities to practise different skills in a safe manner. A positive and supportive learning environment encourages the child to act and experiment new things. Through experiences the child learns to trust his own skills and act in cooperation with other children.

As a practice-based thesis a guide on participation was compiled for the use of the staff in Friisilä Kindergarten. The guide offers concrete models and examples of working methods which are based on theories regarding participation. A blog was set up to make this guide available online. It contains theoretical knowledge together with methods of participation, and tips on how to increase child participation in different situations of early childhood education. The theoretical background for this thesis included educational literature, Early Childhood Legislation, Espoo Early Childhood Plan and experiences in early childhood education.

The goal was to produce a clear and visual product that also serves the work community. For compiling this participation guide, the wishes expressed by the staff in the interviews made in the beginning were considered. The methods of participation were also tested with a group of children. The thesis was evaluated through a SWOT analysis, child observation, assessments by the work community and self-assessment. The final product of the thesis was a material package of participatory methods and practical tools for the use of Friisilä Kindergarten. It is meant to promote and develop child participation in early childhood education activities.

Keywords: child participation, pedagogy, child-orientation, early childhood education

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Tavoitteet	7
3	Tietoperusta.....	8
3.1	Lapsilähtöisyys	8
3.2	Vuorovaikutuksen merkitys osallisuudessa	9
3.3	Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa	10
3.4	Osallisuuden käsite	11
3.5	Hartin osallisuuden tikapuut	12
3.6	Pedagoginen näkökulma lasten osallisuuteen.....	13
4	Toiminnallinen opinnäytetyö.....	14
4.1	Suunnitteluvaiheen SWOT-analyysi.....	15
4.2	Suunnitelma	16
4.3	Toteutus	17
4.4	Arviointi.....	18
5	Kehittämistyön vaiheet ja menetelmät.....	19
5.1	Alkuhaastattelu henkilökunnalle.....	20
5.2	Toimintatuokiot lapsille	21
5.2.1	Ensimmäinen tuokio 3-5-vuotiaille.....	22
5.2.2	Toinen tuokio	24
5.2.3	Kolmas tuokio.....	25
5.2.4	Ensimmäinen tuokio 1-3-vuotiaille.....	27
5.2.5	Toinen tuokio	29
6	Osallisuudenopas.....	30
6.1	Lasten osallisuus pedagogisessa suunnittelussa.....	31
6.2	Lasten osallisuus perustoiminnassa.....	32
6.3	Lasten osallisuus omaehtoisessa leikissä	32
6.4	Lasten osallisuus ohjatussa toiminnassa	33
6.5	Lasten osallisuus pedagogisessa arvioinnissa.....	34
7	Opinnäytetyönprosessin arviointi ja pohdinta	34
7.1	Merkitys työyhteisölle	35
7.2	Henkilökunnan palaute.....	36
7.3	Lasten palaute	37
7.4	Kehittämismahdollisuus.....	37
7.5	SWOT-analyysin arviointi	38
7.6	Ammatillinen kasvu.....	39
8	Lähteet.....	40

Liitteet	43
----------------	----

1 Johdanto

Jokaisen lapsen tulee saada ilmaista itseään omalla turvallisella tavalla. Lasten osallisuus ja sen huomioiminen pedagogisessa toteutuksessa on tärkeää ja edistää lasten hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen perusteissa tuodaan esille lasten osallisuuden merkitys, joka vahvistuu lasten sensitiivisellä kohtaamisella sekä nähdyksi ja kuulluksi tulemisella. Sensitiivinen kohtaaminen ja lämmin huomioiminen tukee lapsia ilmaisemaan itseään ja kokemaan yhteisöllisyyttä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30, 40.) Osallisuutta toteutetaan jo varhaiskasvatuksessa, mutta sen sisäistäminen ja rohkea mukaan ottaminen vaatii vielä lisää panostusta.

Pitkä työhistoria on vahvistanut näkemystä osallisuuden merkityksestä varhaiskasvatuksessa ja näin valikoitunut opinnäytetyön aiheeksi. Aiheen valinnan pohjana on lisäksi työelämänedustajan kiinnostus osallisuuden lisäämisestä pedagogisessa toiminnassa, sillä takana on uuden päiväkodin perustaminen. Tämä mahdollistaa monipuolisten toimintatapojen juurruttamista uuteen varhaiskasvatuksen yksikköön.

Toiminnallisena opinnäytetyönä toteutetaan osallisuudenopas Friisilän päiväkodin käyttöön. Tarkoituksena on tarjota menetelmiä tukemaan osallisuuden pedagogiikan vahvistumista varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyön alussa esitellään toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteet ja teoriapohjaa osallisuuden merkityksestä lapsen kasvussa ja kehityksessä. Tämän jälkeen tuodaan esille toiminnallisen opinnäytetyön vaiheet ja työn toteutuksessa apuna käytetyt menetelmät. Lopussa keskitytään opinnäytetyöprosessin arviointiin ja ammatilliseen kasvuun.

2 Tavoitteet

Osallisuudenoppaan tavoitteena on tukea osallisuuden pedagogiikan vahvistumista varhaiskasvatuksessa. Opas tarjoaa Friisilän päiväkodin henkilökunnan käyttöön selkeän ja monipuolisen materiaalipaketin, joka tukee lapsen yksilöllistä huomioimista ja kuulluksi sekä nähdyksi tuleamista. Osallisuudenoppaan tarkoituksena on esitellä konkreettisia toimintamalleja ja menetelmiä, jotka perustuvat osallisuuteen liittyviin teorioihin. Tavoitteena on, että blogisivustolta löytyvä materiaali on helposti tavoitettavaa, ymmärrettävää ja visuaalisesti miellyttävää, jolloin oppaaseen tutustuminen tarjoaa lukijalle miellyttävän kokemuksen.

Osallisuudenoppaan kokoamisessa tavoitteena on huomioida ja hyödyntää työyhteisön tarpeita ja mahdollisuutta toteuttaa menetelmiä erilaisissa tilanteissa huomioiden oppimisen eri

osa-alueet. Opas tarjoaa mahdollisuuden yhteisölliseen oppimiseen ja tiedon jakamiseen. Blogisivusto mahdollistaa jatkumon osallisuuden menetelmien kehittämiseksi tulevaisuudessa.

3 Tietoperusta

Toiminnallinen opinnäytetyö keskittyi lasten osallisuuden lisäämiseen pedagogisessa toiminnassa. Tietoperustassa syvennytään lapsilähtöisyyteen ja vuorovaikutuksen merkitykseen osallisuuden vahvistamisessa. Lisäksi tietoperustassa avataan osallisuuden käsitettä ja kuinka tärkeää lasten osallisuuden huomioiminen on pedagogisessa toiminnassa. Opinnäytetyön tukena oli varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 ja varhaiskasvatustilaki 540/2018.

3.1 Lapsilähtöisyys

Varhaiskasvatuksessa lapsen etu on aina ensisijainen ja pohja kaikelle toiminnalle. Varhaiskasvatustilain 2018 3§ pykälän tavoitteet määrittävät suunnan turvalliselle ja lapsilähtöiselle varhaiskasvatukselle. Lapsen yksilöllisen tuentarpeen tunnistaminen ja tarkoituksenmukaisen tuentarpeen järjestäminen tulee huomioida. Lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja tulee tukea ja edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Näiden asioiden avulla lapselle mahdollistuu myönteiset oppimiskokemukset.

Varhaiskasvatustilain 2018 2§ pykälän pohjalta varhaiskasvatus määritellään suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudeksi, jossa tulee näkyä pedagogisuus. Pedagogiikka on kasvatusta ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa ammatillista, suunniteltua ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteuttamiseksi. Lapsuus on tärkeä ajanjakso, joka tukee kasvua nuoruuteen ja aikuisuuteen. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen, kokonaisvaltainen ja monipuolinen yksilö, jonka näkemykset tulee huomioida ja kuulla arvokkaina sekä merkityksellisinä. Varhaiskasvatustoiminnan tulee olla lapsilähtöistä. Lasten näkemysten, tunteiden ja mielenkiinnon kohteiden tulee ohjata suunnittelua ja sen toteutusta. (Leskisenoja 2019, 29-34.) Lapsella on oikeus tulla huomatuksi, kuulluksi ja ymmärretyksi. Hänen tulee saada osallistua omaan arkeensa ja kasvuun liittyvissä valinnoissa. Lapsella on oikeus ilmaista omia mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä saada lapsuutta rikastuttavia kokemuksia oppiessaan uusia taitoja. Aikuinen tukee lapsen identiteetin kehittymistä aidolla läsnäololla. Myönteiset kokemukset vahvistavat lasta luottamaan omiin taitoihinsa ja kuulumaan yhteisöön. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee pitää huolta, että lapsi saa tukea ja ohjausta näiden taitojen vahvistumisessa. Kun lapsi saa empaattista,

ymmärtävää ja kunnioittavaa kohtelua, kykenee hän myös antamaan sitä muille. (Kangas, Vlasov, Fonsen & Heikka 2018, 13-19.)

Espoossa varhaiskasvatusta ohjaa pedagoginen ja suunnitelmallinen työtapa. Arjessa on mukana lapsilähtöisyys, yhteisöllisyys ja suvaitsevaisuus, jotka kannattelevat turvallista arkea. Jokainen lapsi on yhdenvertainen ja heillä tulee olla mahdollisuus turvalliseen ja monipuoliseen varhaiskasvatukseen. Ammattitaidon kehittäminen on näkyvää ja tällä pyritään tarjoamaan vielä laadukkaampaa varhaiskasvatusta. Espoossa panostetaan varhaiskasvatuksen aloitukseen, jolloin lasten osallisuus ja perheiden yksilöllinen huomioiminen ovat tärkeässä osassa. Jokaisella lapsella on oikeus kasvaa ja kehittyä turvallisessa ja innostavassa ympäristössä (Espoon varhaiskasvatussuunnitelma 2019.)

3.2 Vuorovaikutuksen merkitys osallisuudessa

Lapsen osallisuuden mahdollistamiselle tarvitaan hyvää ja luottamuksellista yhteistyötä perheiden kanssa. Tämän avulla saadaan merkityksellistä tietoa lapsen arjesta ja ajatuksista. (Ahonen 2017, 243-245.)

Kodin ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö on tärkeää lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Varhaiskasvattajan on hyvä olla sensitiivinen ja nähdä herkästi perheiden tarpeita. Kunnioittava ja kuunteleva lähestyminen luo luottamusta yhteistyölle perheiden kanssa ja näin voidaan luoda lapselle merkityksellistä toimintaa. (Ahonen 2017, 243-245.) Lapset, jotka pääsevät mukaan vaikuttamaan omaan tekemiseen oppivat samalla vuorovaikutustaitoja. Yhteisten hetkien ja keskusteluiden avulla saadaan tukea neuvottelutaitoihin sekä ymmärrystä syyseuraus suhteeseen. Osallisuus mahdollistuu, kun lapsi kohdataan aidosti ja aikuinen kykenee näkemään lapsen viestit, vaikka lapsen kielitaito ei riittäisi kertomaan omista toiveistaan. Sensitiivinen ja kunnioittava lähestyminen tuo lapselle ymmärretyksi tulemisen viestin. (Kangas ym. 2018, 13-19.)

Osallisuus tarvitsee syntyäkseen lämmintä ja luottamuksellista vuorovaikutusta. Lämmin vuorovaikutus ja osallisuus vahvistavat lapsen tunnetaitojen ja itsetunnon kehittymistä. Nämä taidot auttavat lasta kiinnittymään yhteisöön ja kokemaan kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tunteen. Aikuisen läsnäolo ja monipuoliset virikkeet innostavat lasta kokeilemaan ja saamaan onnistumisen kokemuksia. (Leikki-ikä 2020) Kun lapsi kokee, että häntä kuunnellaan, kykenee hän kuuntelemaan myös muita. Positiivinen palaute antaa vahvistusta ja itseluottamusta omiin taitoihin ja vaikutusmahdollisuuksiin. Lapsi, joka on saanut kokea omien ajatusten jakamista kannustavassa ilmapiirissä voi kokea ryhmään kuulumista ja yhteisöllisyyttä. (Kangas ym. 2018, 82-87.) Positiivisella palautteella on suuri merkitys itsetunnon kehittymisessä ja se tukee lapsen myönteistä käyttäytymistä sekä edistää uuden oppimista. Lapset, jotka saavat

lämmintä positiivista palautetta oppivat myös itse sitä käyttämään. Aikuisen ja lapsen suhde on erityisen merkityksellinen jokaisessa arjen askareessa ja pohja turvalliselle hoivalle. (Ahonen 2017, 204-209.)

3.3 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lapsen tulisi saada kulkea aikuisen rinnalla osallisuuden polulla, voidakseen tuntea olevansa tasavertainen ja turvassa. Yhdessä oppiminen ja asioiden tutkiminen antaa tilaa osallisuuden toteutumiselle. Aikuisen rooli on vahvistaa lasten vuorovaikutustaitoja ja tätä kautta myötätuntotekoja. Aikuisen emotionaalinen herkkyys, aito ja kunnioittava kohtaaminen vahvistavat osallisuutta. Kukaan ei voi olla yksin osallinen vaan siihen tarvitaan koko lapsiryhmää. Kun lasten kanssa harjoitellaan yhdessä vuorovaikutustaitoja herkästi kuunnellen ja havainnoiden, oppivat lapset myös toimimaan keskenään yhdessä. Samalla myötätuntotaidot kehittyvät. (Kangas ym. 2018, 82-87.) Elina Kataja tuo hyvin esille (Osallisuuden pedagogiikan kipukynnykset ja mahdollisuudet 2018) opetushallituksen videomateriaaleissa, miten kunnioittavalla vuorovaikutuksella on suuri merkitys lasten osallisuuden vahvistumisessa. Lapset oppivat yhdessä aikuisten kanssa neuvottelemaan asioista ja näkemään päätösten vaikutukset sekä seuraukset ratkaisuihin.

Lapsen osallisuutta voidaan jakaa erilaisiin osatekijöihin. Tähän liittyen pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca ja Helsingin yliopisto toteuttivat tutkimuksen pääkaupunkiseudun päiväkodeissa vuonna 2010-2013. Tutkimuksessa tarkasteltiin lasten osallisuutta varhaiskasvatushenkilöstön näkökulmasta. Tutkimuksessa varhaiskasvatuksen henkilöstö toivoi osallisuuden näkyvän luontevasti jokaisessa arjen toiminnassa. Käytännössä kuitenkin näkyi, että lasten mahdollisuudet vaikuttaa suunnitteluun, toimintaan tai arviointiin olivat vähäiset. Henkilökunta kertoi kokevansa, että esteenä kokonaisvaltaiselle osallisuudelle olivat rakenteelliset seikat ja tarkat rutiinit. Tämän tutkimuksen pohjalta lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa jaettiin seitsemään osatekijään, jotka ovat luonteenomaisia lasten osallisuuden kokemuksille. (Venninen & Leinonen, 2013; Venninen, Leinonen & Ojala, 2010.)

Ensimmäinen osallisuuden tekijä on lapsen oikeus iloita itsestään ja tekemisistään. Tämä tuo luottamusta omasta tekemisestä ja vaikutusmahdollisuuksista. Lapsi kokee olevansa kuultu ja hänen seurastaan nautitaan. Toinen osatekijä on lapsen oikeus tarpeiden täyttymiseen. Aikuisen on tärkeää vastata lapsen perustarpeisiin ja huomioida hänet. Lapsen tulee saada kokemus siitä, että hänet kuullaan ja nähdään. Kolmas osatekijä koskee lapsen oppimista turvallisesti aikuisen tuettuna. Turvallisuuden tunne on tärkeä pohja oppimiselle, silloin lapsi uskalttaa tuoda omia ajatuksia julki muille. Aikuisen läsnäolo on tärkeää, kun lapsi harjoittelee uusia asioita. Oppimiseen liittyy onnistumisia ja pettymyksiä ja silloin aikuisen läsnäolo

tarvitaan. Neljäs osatekijä liittyy lapsen mahdollisuuteen vaikuttaa asioihin ja näiden taitojen harjoitteluun. Se, että lapsi pystyy ja uskaltaa vaikuttamaan ympäristöön ei vielä yksin riitä, vaan tähän tarvitaan ymmärrystä ja tukea ympäriltä. Viides osatekijä on lapsen mahdollisuudet omatoimisuuteen. Lapsi saa rauhassa harjoitella taitojaan aikuisen avustuksella ja kannustuksella. Kuudes osatekijä liittyy vastuuseen kasvamiseen. Lapsi harjoittelee yhdessä aikuisen ja toisten lasten kanssa, mitä seurauksia on omista tekemisistä. Seitsemäs osatekijä liittyy ympäristön tutkimiseen ja tulkitsemiseen. Nämä asiat liittävät lasta ympäröivään maailmaan, kotiin, harrastuksiin ja lapsiryhmään. (Venninen & Leinonen, 2013; Venninen, Leinonen & Ojala, 2010.)

Osallisuuden tulkinta on vielä melko haastavaa. Ajatellaan, että osallisuus on liikaa vapautta, vaikka ajatus on pohjimmiltaan lapsen tasolle menemistä ja kuulemista. Arjen toimintatapojen kautta lapsi oppii monia uusia taitoja ja yhdessä luodut pelisäännöt helpottavat asioiden hahmottamista ja ymmärtämistä. (Kangas ym. 2018, 121-125.)

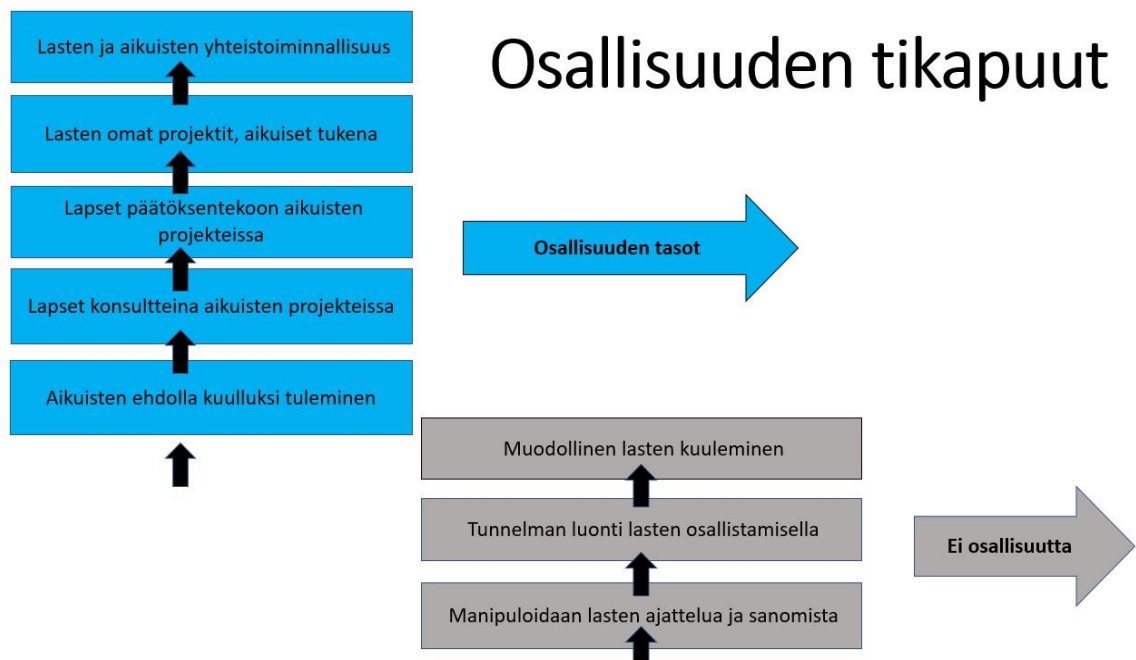
3.4 Osallisuuden käsite

Osallisuus on yhdessä oppimista ja tekemistä. Yhdessä koetut asiat kannattelevat lasta kasvussa. Osallisuuden malleja on useita ja niissä näkyy vaihteittain, miten osallisuutta luodaan. Tärkeä pohja kaikelle on, että kasvattaja on valmis ottamaan vastaan uusia toimintatapoja ja pohtimaan omia työtapoja. (Heikka ym. 2014, 18-22.)

Kangas ym. (2018, 12-13) tuovat esille, että lapsen oikeus osallisuuteen on yksi tärkeimmistä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteista. Lapsella on oikeus olla osallinen kaikissa häntä koskevissa asioissa. Kuulluksi tuleminen ja kokemus oikeudesta omaan identiteettiin sekä arvokkuuteen ovat jokaisen perustavanlaatuinen ihmisoikeus. Jokainen lapsi on arvokas ja ainutlaatuinen juuri sellaisena kuin hän on. (YK:n lapsen oikeuksien sopimus 2020.) Osallisuuden toimintakulttuurissa ajatuksena on, että lapsi oppii toimimaan yhdessä toisten kanssa ja ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan sekä kuuntelemaan toisia. Ideoidessaan lapsi oppii ymmärtämään, että kaikkia toiveita ei ole mahdollisuus toteuttaa, mutta silti häntä on kuunneltu ja hänen mielipiteensä on otettu huomioon. (Heikka, Fonsen, Elo & Leinonen 2014, 18-22.) Kasvatustieteiden tohtori Leena Turja tuo *Talentia*-lehden artikkelissa esille, että osallisuudessa pyritään yhdenvertaisuuteen. Jokaiselle lapselle tulisi löytyä sopiva tapa tulla kuulluksi. Osallisuus perustuu vapaaehtoisuuteen, jossa otetaan huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. (Osallisuus on lapsen oikeus 2017.)

3.5 Hartin osallisuuden tikapuut

Osallisuuden käsitettä voidaan tarkastella tasomallin avulla (kuvio 1). Roger Hart kehitti osallisuuden tikapuut vuonna 1992 kuvaamaan osallisuuden merkitystä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Tikapuiden ensimmäisillä tasoilla lapsella on hyvin vähän tai ei lainkaan vaikutusmahdollisuuksia. Mitä korkeammalle mennään, sitä enemmän lapsella on mahdollisuus vaikuttaa. Tikapuissa on kahdeksan askelmaa. (Turja 2010, 34.) Tikapuiden alimmilla tasoilla lapsi ei ole osallinen, mutta ylöspäin mentäessä hänen osallisuutensa kasvaa. Hartin tikapuut selventävät osallisuuden erilaisia tasoja ja tuovat esille ne tasot, jotka eivät ole aitoa osallisuutta. Lasten osallisuus ei pääse toteutumaan tikapuiden kolmella alimmalla askelmalla. Viidellä ylimmällä askeleella lasten osallisuus kasvaa porras kerallaan. Hartin malli selventää osallisuuden erilaisia tasoja, jolloin osallisuuden tikapuut tuovat esille tasot, joilla osallisuus ei toteudu aidosti. (Hart 1997, 38 - 40.)

Kuvio 1. Hartin (1992) osallisuuden tikapuut (suom. Turja 2010).

Hartin osallisuuden tikapuiden alimmalla tasolla aikuiset käyttävät lasten ääntä omien viestensä esille tuomiseen. Toisella tasolla aikuiset eivät esitä, että jokin asia olisi lapsilähtöistä, vaan he käyttävät lapsia korostaakseen sitä, vaikka lapsilla ei ole juuri yhtään ollut mahdollisuutta olla osallisena asiaan. Kolmannella tasolla lapsilla on näennäisesti mahdollisuus vaikuttaa asioihin, mutta todellisuudessa heillä on vain hyvin vähän valinnanmahdollisuutta ilmaista omia ajatuksia tai mielipiteitään. Tämä vähäinen lasten kuuleminen on Hartin mukaan yleinen

lasten osallistamisen muoto. Sitä toteutetaan ajatuksena, että lasta tulisi kuunnella, mutta aikuiset eivät ole huomioineet omia toimintatapojaan näin tehdessään. (Hart 1997, 40 - 41.)

Hartin osallisuuden tikapuiden neljäs taso on ensimmäinen, jossa lasten osallisuus pääsee toteutumaan. Tällä tasolla lapset tulevat kuulluksi, mutta vain aikuisten ehdoilla. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka esimerkiksi projektin aloitteentekijöitä ovat aikuiset, saavat lapset kuitenkin riittävästi tietoa voidakseen kokea itsensä osallisiksi projektissa. Viidennellä tasolla toiminta on edelleen aikuislähtöistä, mutta lapsilla on ymmärrys asiasta ja heidän ajatuksiaan otetaan huomioon. Kuudennella tasolla lapset saavat olla mukana aikuislähtöisten projektin päätöksenteossa. Seitsemännellä tasolla toiminta on jo lapsilähtöistä. Aikuisen tulee olla erityisen tarkkaavainen ja sensitiivinen huomatakseen lasten aloitteet ja antaa mahdollisuus niiden toteutua. Hartin osallisuuden tikapuiden korkeimmalla ja viimeisellä tasolla lapset ottavat aikuiset mukaan omista aloitteistaan lähteneisiin projekteihin. Lapset kokevat itsensä riittävän pystyviksi ja luottavat omiin taitoihinsa ryhmän jäsenenä. Hartin mallin tarkoituksena on toimia mallina aikuiselle, jolloin voidaan huomioida lasten osallisuuden eri tasot erilaisissa tilanteissa. Lapsi saattaa käyttää yhden projektin aikana kaikkia eri tasoja. Tärkeä periaate kuitenkin on, että aikuinen ei työskentelisi kolmella alimmalla tasolla. (Hart 1997, 41-45.)

3.6 Pedagoginen näkökulma lasten osallisuuteen

Voidaanko pedagogiikkaa ja osallisuutta yhdistää? Tarkoittaako se, että lasten osallisuus vähentää pedagogiikkaa? Pedagoginen toiminta on hyvin suunniteltua ja tavoitteellista jokaisella kehityksen osa-alueella ja osallisuus taas lasten mahdollisuutta ilmaista näkemyksiään ja osallistua toiminnan suunnitteluun. Näiden yhdistäminen nähdään usein vaikeana ja aikaa vievänä asiana. Vaikka osallisuus näkyy jo usein varhaiskasvatuksen arjessa, on vielä paljon tilanteita missä sitä ei huomioida. Osallisuuden pedagogiikassa ei ole vaikeaa saada lapsia mukaan toimimaan, vaan haastetta tuo aikuisten ajattelu ja suhtautuminen asiaan. Pedagogiikan ja osallisuuden yhdistäminen luo arkeen paljon uusia mahdollisuuksia ja antaa monipuolisia kokemuksia lapsille sekä aikuisille. Osallisuus toteutuu, kun lapset saavat päättää itselle tärkeistä asioista. Tällä ei tarkoiteta rajattomuutta, vaan sitä, että yhteiset säännöt ovat luotu yhdessä lasten kanssa. Vastuu arjen rakenteista ja toimivuudesta on aikuisella, mutta lapselle kuulluksi tuleminen tunne on tärkeää ryhmäytymisessä ja arjen rutiineissa. (Heikka ym. 2014, 36-39.) Elina Kataja tuo hyvin esille opetushallituksen osallisuuden videomateriaaleissa, miten lasten toimintaa ja leikkiä on mahdollista rikastuttaa aikuisen aktiivisella läsnäololla, jolloin tämä mahdollistaa lasten ideoinnin. Se mikä kiinnostaa lasta, tulee kiinnostaa myös aikuista eikä toisin päin. (Kasvattajan rooli osallisuuden pedagogiikassa 2018.)

Lasten osallisuus tulee huomioida, kun suunnitellaan pedagogista toimintaa. Osallisuutta tukevia työtapoja on monia ja näitä voidaan harjoitella, jotta jokainen löytäisi ryhmäänsä arkea tukevan toimintamallin. Osallisuuden pedagogiikassa onkin tärkeää, että kasvattaja tarttuu aktiivisesti mahdollisuuksiin ja uskaltautuu näkemään, mitä niistä saattaa avautua. Tämä vaatii aikuiselta läsnäoloa, sensitiivisyyttä, tavoitteellisuutta ja havainnointia. Varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tarjota lapsille mahdollisimman hyvät ja monipuoliset oppimiskokemukset. Pedagogisen toiminnan suunnittelu tulisikin nähdä lasten ja aikuisten yhteisenä toimintana. (Heikka ym. 2014, 57-66.) Omien ajatusten ja toiminnan tunnistaminen on tärkeää osallisuuden lisäämisessä. Ei riitä, että tiedämme osallisuuden periaatteet tai teorian, vaan niiden tuominen arkeen luontevasti on tärkeintä. Tähän tarvitaan jokaisen yhteistyötä ja panostusta varhaiskasvatuksessa. Työskentely on projektimuotoista ja tätä tulee arvioida säännöllisin väliajoin. Osallisuuden asettaminen arkeen vie aikansa ja vaatii henkilökunnalta yhteistä panostusta asiaan. (Kangas ym. 2018, 136-149.) Asiaa voidaan tarkastella ja pohtia yhdessä tiimissä sekä koko varhaiskasvatusyksikön tasolla. Tärkeää on pohtia, minkälaista osallisuutta on jo valmiiksi olemassa ja mihin tilanteisiin sitä tulisi lisätä. Lasten osallisuuden lisäämistä arkeen on hyvä toteuttaa portaittain yksi toiminta kerrallaan. Tähän tarkoitukseen on mahdollista ottaa avuksi työkalu, jossa kirjataan ylös, mikä on visio lasten näkökulmasta, minkälaista osallisuutta on jo olemassa ja mikä on tavoitteena. Lisäksi on hyvä pohtia, mikä saattaa estää osallisuuden lisäämisen ja mitä tämän eteen voidaan tehdä. Kirjaaminen lisää konkretiaa ja suunnitelmallista työskentelyä kohti lasten osallisuutta. (Kangas ym. 2018, 110.)

4 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kehitetään toimintatapoja tai luodaan konkreettisia välineitä ammatilliseen työympäristöön. Toiminnallinen opinnäytetyö palvelee työyhteisöä parhaiten, kun se on toteutettu mahdollisimman työelämälähtöisesti. Tästä voi syntyä esimerkiksi työssä käytettävä materiaali tai ohjeistus. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 9-11.) Toiminnallisena opinnäytetyönä laadittiin osallisuudenopas Friisilän päiväkodin käyttöön. Oppaalla tarjotaan konkreettisia toimintamalleja, jotka perustuvat osallisuuteen liittyviin teorioihin. Tämä auttaa henkilökuntaa sisäistämään lasten osallisuuden pedagogiikan merkityksen arjessa lapsen turvallisen ja positiivisen kehityksen sekä kasvun pohjana. Tarkoituksena on tuoda osallisuus yhdeksi kantavaksi ja vahvaksi rakenteeksi sekä työkaluksi varhaiskasvatuksen arkeen.

Osallisuudenopas toteutettiin blogisivustolle, jolloin siitä oli mahdollisuus luoda visuaalisesti selkeä tuote. Työn keskeiset käsitteet ovat osallisuuden pedagogiikka ja lapsilähtöisyys. Näiden kokonaisuuksien avulla avataan lapselle merkityksellisten taitojen vahvistumisen vaikutusta peilaten osallisuuteen.

Seuraavissa kappaleissa esitellään toiminnallisen opinnäytetyön vaiheita.

4.1 Suunnitteluvaiheen SWOT-analyysi

Työskentelyn tukena oli SWOT-analyysi, jonka avulla oli mahdollisuus perehtyä syvemmin työn eri vaiheisiin. Lyhenne SWOT tulee englannin sanoista Strengths (vahvuudet), Weaknesses (heikkoudet), Opportunities (mahdollisuudet) ja Threats (uhat). SWOT-analyysi on työkalu, kun halutaan nähdä ja seurata uuden oppimista ja työstämistä. Tämä helpottaa näkemään työn ja muutoksen kokonaisuuden. SWOT-analyysiä suositellaan käytettäväksi ennen tapahtuvan oppimisen suunnitteluvaihetta ja kehittämistyön valmistuttua. SWOT-analyysin tulosten avulla voidaan käydä läpi kehittämisen prosessia ja tunnistaa työyhteisössä tapahtuvan oppimisen käytäntöjen kriittiset kohdat. (Käsikirja työpaikalla tapahtuvan oppimisen hyvien käytäntöjen siirtoon 2010, 23.)

Havainnoinnin ja reflektoinnin rinnalla SWOT-analyysi tuki työskentelyä, kuten taulukossa (taulukko 1) näkyy. Sen avulla oli mahdollisuus pohtia, minkälaisia mahdollisuuksia, uhkia, vahvuuksia tai heikkouksia työn kehittämiseen liittyi. SWOT-analyysi oli apuna työn suunnittelu- ja arviointivaiheessa.

	HYÖDYLLINEN	HAITALLINEN
S I S Ä I S E T	<p>VAHVUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhteistyökumppanin kiinnostus aiheesta • Samansuuntaiset ajatukset • Aiheesta paljon monipuolista tietoa • Omat kokemukset 	<p>HEIKKOUEDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Materiaalin rajaaminen • Onko lopputulos selkeä ja monipuolinen
U L K O I S E T	<p>MAHDOLLISUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toteuttaa hyvä materiaalipaketti henkilökunnan käyttöön • Saada esille uusia menetelmiä 	<p>UHAT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tuleeko blogisivusto luontevasti varhaiskasvatuksen käyttöön

Taulukko 1. Suunnitteluvaiheen SWOT- analyysi

Suunnitteluvaiheessa vahvuutena esille tuli kiinnostus aihetta kohtaan ja työhistoria sekä kokemukset varhaiskasvatuksesta, jotka tukevat työskentelyä. Lisäksi yhteistyötahon ajatukset lasten osallisuuden tärkeydestä ja siihen panostamisesta olivat samansuuntaiset, jolloin yhteistyö on sujuvaa ja mielekästä. Suunnitteluvaiheessa haasteina ilmeni teorian tiedon ja materiaalin rajaaminen, sillä materiaalia oli tarjolla todella paljon. Keskittyminen oleelliseen tietoon mahdollistaa lopputuloksesta selkeän ja monipuolisen. Tärkeää oli, että lopputulos olisi työyhteisölähtöinen.

Tavoite on, että blogisivusto mahdollistaa laajan materiaalipaketin Friisilän päiväkodin käyttöön ja sen jatkuvuus on mahdollista tulevaisuudessa. Osallisuudenopas tarjoaa mahdollisuuden yhteisölliseen oppimiseen ja tiedon jakamiseen. Uhkana oli, että jääkö osallisuudenopas luontevaksi kanavaksi päiväkodin käyttöön. Arki on usein hyvin hektistä ja osallisuudenoppaaseen tutustuminen vaatii jonkin verran aikaa.

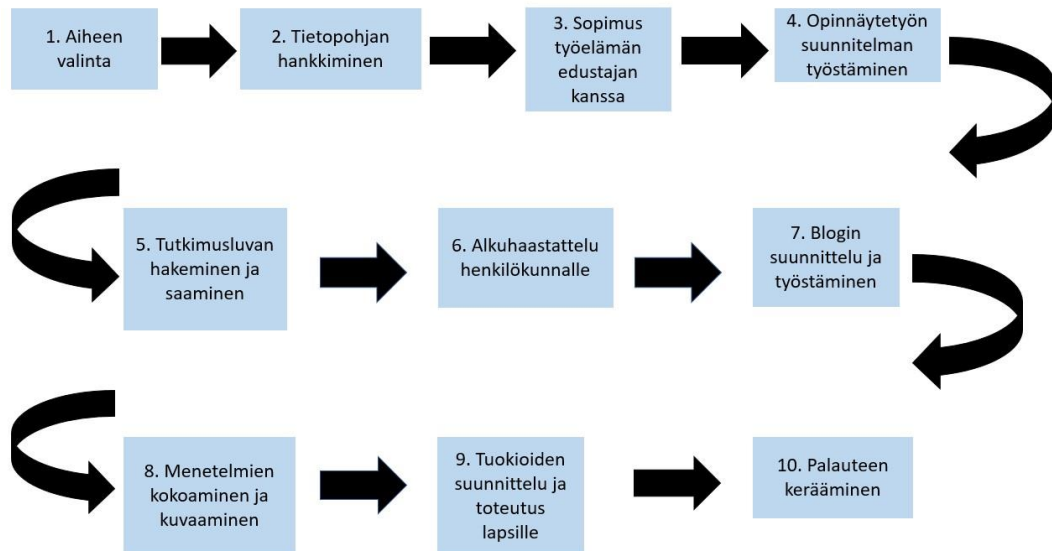
4.2 Suunnitelma

Toiminnallisen opinnäytetyön suunnitelmassa on hyvä muistaa opinnäytetyöidean tavoite ja tarkoitus, jonka jälkeen tulee syventyä selvittämään kohderyhmälle ja aiheelle esiintynyt tarve kartoittamalla tämä mahdollisimman tarkasti. Näin työ palvelee työyhteisöä ja on heille tarkoituksenmukainen. Suunnitelmassa on hyvä miettiä myös opinnäytetyön työstämisen aikataulua ja etenemisen seuraamista. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 26-36.) Suunnitelmassa käydään läpi, miten eri toimintoja tehdään ja toteutetaan opinnäytetyöprosessin aikana. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuodaan teorian tieto esille, mutta se tulisi rajata aiheen olennaisimpiin asioihin, jotta työstä ei tulisi liian laaja. Suunnitelmassa on tärkeää pohtia, miten idean pystyy toteuttamaan selkeästi ja visuaalisesti. Lisäksi ajankäyttöä on hyvä miettiä ja jakaa tasaisesti, jolloin asioiden ja materiaalien sisäistämiseen on tarpeeksi aikaa.

Blogin tarkoituksena on tarjota osallisuuden pedagogiikan käytänteitä, joka voi mahdollistaa lasten osallisuuden toteutumisen portaittain. Työ pohjautuu työyhteisön tarpeille, joita saatiin keskusteluiden avulla Friisilän päiväkodista.

Osallisuudenoppaan työstämiseen käytettiin apuna kasvatustieteen kirjallisuutta ja omia havaintoja sekä kokemuksia varhaiskasvatuksesta. Materiaalin kokoamisessa huomioitiin, että tieto on tuoretta ja luotettavaa, sillä valikoitu kirjallisuus on vahvasti mukana varhaiskasvatuksen kentällä ja tukee henkilöstöä työskentelyssä. Opinnäytetyön kokoamisessa oli apuna Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 ja varhaiskasvatustalaki 540/2018, jolloin se toi työhön lakiin perustuvaa näkökulmaa.

Työskentelyn apuna oli realistinen aikajana, kuten kuviossa (Kuvio 2) näkyy. Tämä tuki aika-
taulutusta ja johdonmukaista työskentelyä.

Kuvio 2. Aikajana opinnäytetyön työstämiseen

Työpaikalla käydyt keskustelut kevään ja kesän 2020 aikana auttoivat viemään opinnäytetyötä haluttuun suuntaan. Keskusteluiden avulla henkilökunta toi esille ajatuksia ja toiveita osallisuudenoppaan sisältöön. Keskustelut tukivat opinnäytetyön suunnittelua, sen etenemistä ja työn loppuun saattamista, jolloin oppaaseen oli mahdollisuus rajata oleellinen ja tarpeellinen tieto. Näin materiaali suuntautui juuri Friisilän päiväkodin käyttöön. Työn onnistumisen ja työskentelyn arvioinnissa apuna oli SWOT-analyysi.

Tavoitteena oli työstää opinnäytetyötä maaliskuusta 2020 eteenpäin ja saada työ valmiiksi alkusyksystä 2020.

4.3 Toteutus

Työskentely oli projektinomaista ja koostui eri osa-alueista. Osallisuudenopas tarvitsi tuekseen vankan teoriapohjan ja monipuolisia menetelmiä mahdollistamaan sen toteutumisen.

Opinnäytetyöprosessin aikana on hyvä tarkastella käytännön havaintoja ja keskusteluja peilaten niitä alan teorioihin. Teoriatieto on pohjana työskentelylle, mutta sitä tulee rajata niin, että se palvelee toiminnallista osuutta. Jo käytössä olevia toimivia tapoja ja menetelmiä on mahdollista kehittää ja rikastuttaa, jolloin se tarjoaa uusia mahdollisuuksia työskentelylle. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 41-43.) Toteutuksen apuna oli havainnointi ja reflektointi sekä

kokemukset varhaiskasvatuksessa. Keskustelu esimiehen ja henkilökunnan kanssa tukivat työtä oikeaan suuntaan. Lisäksi lapsille suunnatut tuokiot mahdollistivat aidon palauteen saamisen osallisuuden menetelmistä ja niiden toimivuudesta.

Opinnäytetyön tekeminen käynnistyi keväällä 2020 kirjallisuuden ja muiden materiaalien keräämisellä. Aikataulun huolellinen suunnittelu ja materiaalin kirjaaminen oli tärkeää huomioida heti alussa. Tämän jälkeen oli mahdollista rajata materiaalia työtä palvelevaksi. Opinnäytetyöstä laadittiin suunnitelma huhtikuussa 2020 ja tehtiin sopimus työelämän edustajan kanssa. Tämän jälkeen haettiin tutkimuslupaa Espoon kaupungilta. Lupa myönnettiin toukuussa 2020.

Tärkeää kehittämistyölle on pysähtyminen ja yhdessä tutkiminen, jotta päästään toivottuun tavoitteeseen. Työyhteisön kannalta on tärkeää, että yksilöt ajattelevat suhteellisen samalla tavalla kehittämisestä ja sen tavoitteista. Kun tavoitteet ovat yhdessä sovittuja, se helpottaa työskentelyä, jos matkan varrella tulee erimielisyyksiä. Kehittämistyö on prosessinomaista ja siihen heittäytyminen vahvistaa lopputulosta. (Seppälä-Järvelä, Vataja, 2009, 13-29.) Alkuhaastattelu toteutettiin Friisilän päiväkodin henkilökunnalle toukokuussa sähköpostin avulla (Liite 1). Lisäksi kevään ja kesän aikana toteutuneet puhelinpalaverit ja sähköpostikeskustelut työelämäedustajan kanssa tukivat työn edistymistä oikeaan suuntaan. Alkuhaastattelun avulla saatiin tärkeää tietoa työskentelyn pohjaksi ja blogin kokoaminen alkoi kesäkuussa 2020. Kerätyn teorian tiedon ja alkuhaastattelusta saatujen vastausten perusteella alkoi menetelmien kokoaminen. Blogin kokoamista ja menetelmien toimivuutta tukivat toimintatuokiot, jotka toteutettiin lapsiryhmille kesäkuussa.

Työskentelyn sujuvuutta helpottivat päiväkirjamerkinnot, jolloin toteutusta ja työn etene- mistä oli hyvä ja selkeä seurata. Näiden pohjalta lähdettiin työstämään blogisivustoa. Blogi- vustojen huolellinen tutkiminen ja vertailu oli tärkeässä osassa, jolloin se mahdollisti toimi- van pohjan valikoitumisen oppaalle. Osallisuudenoppaan pohjaksi valikoitui blogi.net, jonne lähdettiin suunnittelemaan kokonaisuutta niin, että blogiin tulisi selkeät osa-alueet. Osa- aluiden avulla mahdollistui selkeä ja monipuolinen materiaalin kokoaminen.

4.4 Arviointi

Toiminnallisen opinnäytetyön arvioinnissa tulee huomioida, miten tavoitteet ovat toteutuneet lopputuloksessa. Tärkeää on myös arvioida, miten toteutus palvelee työyhteisöä. Tämän arviointiin tarvitaan työyhteisön palautetta. Lisäksi toteutustapa ja käytännön järjestelyt ovat yksi osuus arviointia. (Vilka & Airaksinen 2007, 154-158.) Osallisuudenopas esiteltiin talon yhteisessä palaverissa, jolloin tämä mahdollisti yhteisen keskustelun aiheesta ja ajatusten

jakamisen henkilökunnan keskuudessa. Lisäksi blogisivusto jaettiin henkilökunnalle heidän sähköpostiinsa, jolloin se tavoitti jokaisen jäsenen.

Arvioinnissa on hyvä ottaa huomioon, onko tavoitteet saavutettuja ja palveleeko tuotos työyhteisöä. Tässä apuna käytettiin henkilökunnan palautetta, jota kerättiin yhteisten keskusteluiden ja sähköpostiviestien avulla heinä-elokuussa 2020. Menetelmien toimivuutta ja palautetta saatiin lapsilta toimintatuokioilta, joita pidettiin kesäkuussa 2020.

Osallisuus lisääntyy arjessa pikkuhiljaa ja sen työstämiseen tarvitaan aikaa. Tärkeää on, että aiheeseen palataan säännöllisesti ja arvioidaan tilannetta. Yhteiset keskustelut ja havainnointi auttavat toiminnan kehittämistä. Blogisivustoa on mahdollisuus jatkaa tulevaisuudessa, jolloin se tukee yhteisöllistä oppimista ja tiedon jakamista.

Työn toteutustapaa ja käytännönjärjestelyjä käytiin läpi SWOT-analyysin avulla.

5 Kehittämistyön vaiheet ja menetelmät

Työyhteisölähtöinen kehittäminen lähtee liikkeelle työyhteisön tarpeista. Tavoitteena kehittämiselle on vastata tarvittuihin tarpeisiin ja haasteisiin. Työyhteisölähtöinen kehittäminen on keino ylläpitää tai lisätä työyhteisön toimintakykyä. Yhteisiin tavoitteisiin päästään, kun tarpeita pohditaan yhdessä. Kehittämistyön avulla saadaan lisää ymmärrystä työyhteisön perustehtävistä ja pystytään näkemään eri osa-alueiden vaikutus ympäristöön ja tekemiseen. (Seppälä-Järvelä ym. 2009, 13-29.) Tavoitteena oli, että osallisuudenopas perustuu työelämän tarpeisiin, jolloin se tukee ja vahvistaa osallisuuden juurtumista Friisilän päiväkotiin.

Työskentely Friisilän päiväkodissa ja siellä käydyt keskustelut, havainnointi ja henkilökunnan toiveet tukivat työn kokoamista mahdollisimman hyväksi ja työyhteisöä palvelevaksi. Toiminnallisuuden tueksi kerättiin yhteen alan kirjallisuutta ja käytettiin apuna materiaaleja, joita löytyi alan lehdistä ja varhaiskasvatusalan koulutuksista. Materiaalin kokoamiseen ja sisäistämiseen varattiin hyvin aikaa. Tarkoituksena oli saada lasten ääntä kuuluviin ja heille toteutettiin leikinomaisia toimintatuokioita, joissa käytettiin blogista löytyviä osallisuuden menetelmiä.

Työskentely oli projektin omaista ja osa-alueet tukivat ja täydensivät toisiaan. Näin lopputuloksesta oli mahdollista tuottaa selkeä, ymmärrettävä ja visuaalinen. Tarkoituksena oli, että toiminnallinen osuus näyttelee pääosaa työssä ja teoreettinen osuus tukee toiminnallisuutta.

Työskentelyä tuki se, että opinnäytetyön yhteys Friisilän päiväkodin tavoitteisiin osallisuuden lisäämisessä pedagogisessa suunnittelussa on samansuuntainen. Espoon kaupunki on hyvin kehittämismyönteinen ja haluaa panostaa entistä laadukkaampaan varhaiskasvatukseen.

Opinnäytetyö tulisi mahdollisesti palvelemaan henkilökunnan yhteisöllisyyden vahvistumista ja vakaiden toimintatapojen syventymistä. Tämän vuoksi haluttiin tarjota Friisilän päiväkodin käyttöön osallisuuden materiaalipaketti.

5.1 Alkuhaastattelu henkilökunnalle

Kehittämistyössä on hyvä muistaa empatia käyttäjän tarpeita kohtaan. Prosessi alkaa asiakasymmärryksen kasvattamisella ja käyttäjäkokemuksen ymmärtämisellä. Piilevät tarpeet ovat kehittämiskohteelle asettuja uusia ratkaisuja, joita asiakkaat eivät edes tiedosta haluavansa. Empaattisen muotoilun prosessi lähtee liikkeelle havainnoinnista, tiedon keräämisestä ja tiedon ymmärtämisestä. Tämän jälkeen pyritään ideoimaan mahdollisia ratkaisuja ja kehittämään niitä. (Miettinen, 2016, 31-35.) Alkuhaastattelu toteutettiin henkilökunnalle toukuussa 2020 sähköpostilla (Liite 1). Haastattelun avulla haettiin tietoa siitä, mitä Friisilän päiväkodin henkilökunta ajattelee lasten osallisuudesta ja miten tämä näkyy heidän mielestään varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tiedusteltiin, mihin tilanteisiin he toivoisivat lisää osallisuuden menetelmiä. Haastattelun tavoitteena oli saada osallisuudenoppaasta mahdollisimman työyhteisöä palveleva kokonaisuus.

Henkilökunta toi esille, että lasten osallisuus on tärkeää jokaisessa päivässä ja sen tulisi näkyä arjessa yhtenä luontevana kokonaisuutena. Jokaisella lapsella on oikeus saada kokea olevansa tervetullut varhaiskasvatukseen ja olevansa tärkeä osa omaa ryhmäänsä ja yhteisöä. Lapsen tulisi saada kokea olevansa hyvä juuri sellaisena, kuin hän on. Osallisuudessa tulisi huomioida lasten ikä ja vaikutusmahdollisuudet toiminnan suunnitteluun. Lasten omat mielenkiinnon kohteet ja ideat tekevät lasten päivistä merkityksellisiä ja edesauttavat uusien asioiden oppimista aikuisen tuella. Henkilökunta toi esille, miten tärkeää aikuisen sensitiivinen ja kannustava lähestyminen lapsia kohtaan on.

Haastattelussa ilmeni, että osallisuuden näkyminen arjessa ei ole vielä selkeää, mutta aikuisen tahtotila ja halu ottaa lapset mukaan suunnitteluun on voimakasta. Varhaiskasvatuksen aikataulut ja käytännön rajoitukset vaikuttavat siihen, että välillä kaikkeen ei ole mahdollisuus vaikuttaa niin voimakkaasti. Osallisuutta koettiin haastavan ajankäyttö ja osallisuuden näkyminen koko talon tasolla. Lisäksi esille tuli, että pienten ryhmissä osallisuuden esille tuominen vaatii enemmän suunnittelua toteutuakseen. Yleisesti ryhmissä lapset saavat vaikuttaa paljon toimintahetkiin.

Henkilökunta ehdotti, että lasten osallisuutta voisi lisätä esimerkiksi talon yhteisten tapahtumien suunnittelussa, ideoinnissa ja toteutuksessa. Myös ryhmien toiminnan suunnittelussa osallisuus on tärkeää. Henkilökunta koki, että kaikki menetelmät, jotka lisäävät ryhmän yhteishenkeä, yhdessä tekemistä ja jokaisen lapsen osallisuuden kokemusta ovat tervetulleita

varhaiskasvatuksen arkeen. Erityisesti menetelmiä kaivattiin sisarusryhmiin, ajatellen yhteistä tekemistä laajalla ikäjakaumalla.

5.2 Toimintatuokiot lapsille

Lapsille toteutettiin viisi toimintatuokiota, joissa käytettiin erilaisia lasten osallisuutta tukevia menetelmiä. Nämä menetelmät löytyvät blogisivuilta. Toimintatuokioiden suunnittelussa huomioitiin menetelmien monipuolisuus ja oppimisen eri osa-alueet.

Monipuolinen pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Oppiminen alkaa jo varhaislapsuudesta ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaiseen oppimiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24.) Tavoitteena oli, että tuokiot olivat hyvin leikinomaisia, jolloin lasten on turvallinen tulla mukaan toimintaan sekä saada oppimisen ilon ja yhdessä tekemisen kokemuksia.

Lapsi uppoutuu leikkiin vahvasti ja se on leikkijälle itsetarkoitus. Leikin kautta koetaan useita erilaisia tunteita ja sen avulla lapsen on helpompi käsitellä niitä. Leikkiin mahtuu innostus, jännitys, ilo ja suru. Onnistunut leikki tuo tyydytystä lapselle ja onnistumisen tunnetta, joka vahvistaa itseluottamuksen kehittymistä. Lapsen leikkiessä leikki muuttuu todeksi ja tosi leikiksi ja silti lapsi ymmärtää leikkivänsä. Leikki sisältää leikillistä oppimista ja draamaa. Leikilliseen oppimiseen liittyy aktiivinen tekeminen, kokeileminen ja ilo tekemisestä. (Martinez-Abarca, Nurmi 2015, 14-16.) Leikin avulla lasten oli helpompi rentoutua ja tuoda spontaanisti omia ajatuksiaan esille. Toimintatuokiot koostuivat erilaisista osiosta, joissa käytettiin luovia osallisuuden menetelmiä.

Tuokiot toteutettiin kesäkuussa 2020 niin, että 3-5-vuotiaille lapsille pidettiin kolme toimintatuokiota ja 1-3-vuotiaille lapsille kaksi tuokiota. Tuokioiden sisältö oli luonnollisesti hiukan erilainen, sillä tässä huomioitiin lasten ikätaso ja kiinnostuksen kohteet. Tämä toteutustapa valikoitui sen vuoksi, että haluttiin kokemusta menetelmistä laajalla ikäjakaumalla. Lisäksi huomioitiin henkilökunnan haastattelusta ilmi tulleet toiveet, joissa pienten osallisuuteen haluttiin panostaa.

Toimintatuokioille osallistui yksi pienryhmä kerrallaan. Näin mahdollistui rauhallinen ja miellyttävä kokemus jokaiselle lapselle. Pienryhmätoiminta tukee lapsen mahdollisuutta tuoda ajatuksiaan enemmän julki. Tämän merkitys on suuri lapsen turvallisessa ja kannustavassa oppimisessa sekä helpottaa lasta kiinnittymään isompaan ryhmään. Tilanteissa aikuisen aito läsnäolo ja syventyminen asiaan luovat lapselle turvaa ja onnistumisen iloa. (Kangas ym. 2018.) Tuokioiden tarkoituksena oli saada esille lasten tuntemuksia ja kokemuksia

osallisuuden menetelmistä. Toimintatuokiot suunniteltiin niin, että toteutus oli jokaisella hetkellä erilainen ja menetelmät osittain uusia.

3-5-vuotiaiden lasten tuokioissa oli apuna talon omaa henkilökuntaa, jolloin valokuvaaminen mahdollistui. Kuvien avulla toteutettiin lapsille kotiin viemisiksi pieni kooste toimintatuokiosta. Pedagoginen dokumentointi on työtapa, joka tukee osallisuuden näkymistä varhaiskasvatuksessa. Keskustelut lasten kanssa, havainnointi, haastattelut, valokuvat ja spontaanit keskusteluhetket tuovat paljon tietoa siitä, mitä lapset kokevat, näkevät ja toivovat. Ne kertovat, mitkä asiat kiinnostavat ja millä tapaa olisi mielekästä oppia uutta. (Kangas ym. 2018, 40-43.) Toimintatuokiolle haluttiin ottaa mukaan tämä menetelmä, sillä kuvien kautta lasten on mukava pohtia tekemistä ja kertoa tuntemuksistaan vanhemmille kotona. Näin vanhemmat pääsivät myös osallisiksi lasten päivään.

Suostumus tuokioihin kysyttiin vanhemmilta lupalappujen avulla (Liitteet 2 ja 3). Seuraavissa kappaleissa esitellään lapsille suunnitellut toimintatuokiot.

5.2.1 Ensimmäinen tuokio 3-5-vuotiaille

Ensimmäisen tuokio pidettiin 3-5-vuotiaille lapsille. Tuokiolla oli mukana kuusi lasta. Hetki aloitettiin kokoontumalla yhteiseen piiriin, josta lapset saivat valita omat piiripaikkansa. Lapset huomioitiin yksilöllisesti vilkuttamalla ja sanomalla lapsen nimi ääneen. Samalla vaihdettiin lasten kanssa kuulumisia, jolloin jokainen pääsi tuomaan esille omia tärkeitä tapahtumia ja asioita, joka rentoutti tunnelmaa. Tuokiolla oli mukana kuvallinen tuki, joka mahdollisti avun ilmaisulle. Tämän jälkeen lapsille kerrottiin yhteisen hetken aiheesta, joka oli ryhmäsadutus.

Sadutus-menetelmä on hyvä työkalu osallisuuden lisäämiselle. Siinä lapsi saa äänensä kuuluviin ja aikuinen on aktiivinen kuulija. Aikuisen tulee arvostaa lapsen kertomaa ja kirjata ne ylös. Kerronta tuo useasti esille lapsen kiinnostuksen kohteita ja tällä saadaan näkyväksi lasten kokemuksia ja ajatusmaailmaa. Vapaassa sadutuksessa lapsella on mahdollisuus kertoa ajatuksistaan, jolloin mielikuvitus pääsee valloilleen. Ryhmäsadutuksessa lapsi kokee yhteisöllisyyttä, sillä siinä lapsi pääsee yhdessä toisten lasten kanssa kertomaan yhteistä tarinaa. (Kangas ym. 2018, 97-99.) Sadutuksen tueksi oli toteutettu Tarinoiden-talo pahvilaatikosta, jonne lapset pääsivät kurkistamaan (kuva 1). Talossa oli pieni ovi ja ikkuna sekä aukaistava katto, josta lapset näkivät sisälle taloon. Sisältä löytyi pienet huonekalut, mutta asukkaat olivat hävinneet kummallisesti jonnekin? Kukakohan talossa asuu? Mistä hän tykkää? Mitä hän tekee?

Kuva 1. Tarinoiden talo ja kuvakortit

Aikuisen rooli on tärkeää leikin vetämisessä, aito läsnäolo, innostus ja leikillinen asenne houkuttaa lapsia mukaan. Spontaani ja iloinen heittäytyminen leikkiin on tärkeää. Aikuisen eleet, ilmeet ja äänensävyt pitävät yllä lasten innostusta. (Martinez-Abarca ym. 2015, 22-27.) Tuokion aluksi haettiin hyvää tunnelmaa, jolloin aikuisen olemus ja aito läsnäolo oli tärkeässä roolissa. Mukana sadutuksessa oli kuvakortteja, joista löytyi erilaisia henkilöitä, eläimiä, paikkoja ja tekemistä kuvaavia asioita. Korttien avulla lapset pääsivät vuorollaan kertomaan tarinaa talon asukkaista. Tarina kirjattiin ylös ja luettiin tuokion lopuksi lapsille.

Tuokion päätteeksi pohdittiin tunnepurkkien avulla, miltä sadun tekeminen tuntui (Kuva 2). Tunnepurkit oli valmistettu kolmesta lasipurkista, joihin oli liimattu tunteita kuvaavia hymiötä. Vihreä hymiö kuvasi mukavaa hetkeä, keltainen kuvasi hetken olleen "ihan ok" ja punainen ei miellyttänyt ollenkaan. Jokainen lapsi pääsi vuorollaan laittamaan tunnetta vastavan helmen purkkiin.

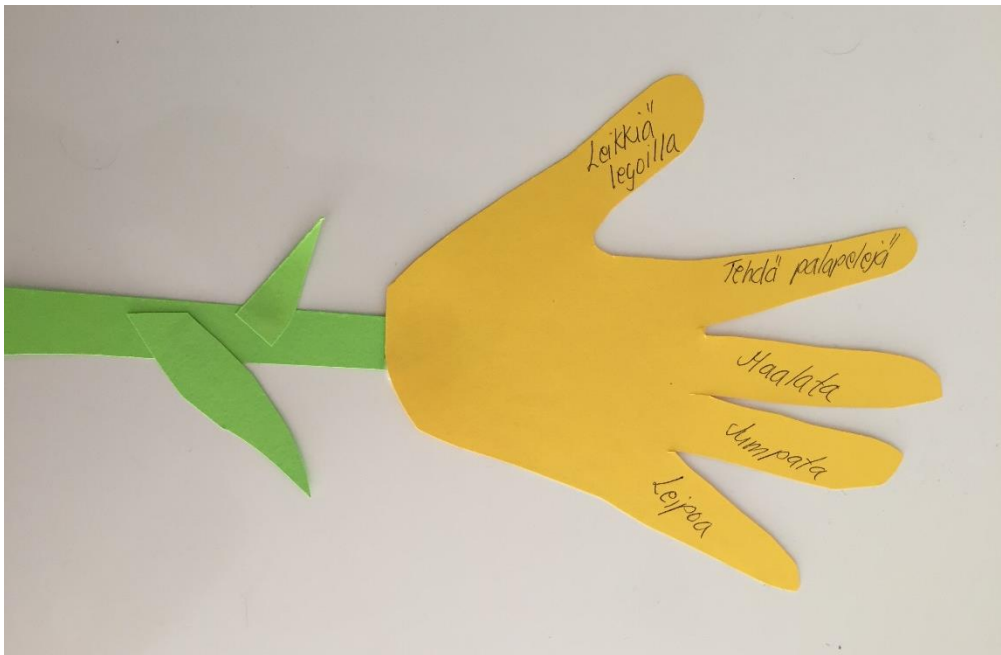
Kuva 2. Tunnepurkit ja helmet

5.2.2 Toinen tuokio

Seuraava tuokio pidettiin 3-5-vuotiaille heti seuraavalla viikolla. Lasten kanssa askarrettiin Osallisuuden kukat (Kuva 3). Osallisuuden kukan ideana oli kerätä lasten ideoita tekemiseen tai tuokioiden sisältöön.

Lapsella on oikeus iloita itsestään ja tekemisistään. On tärkeää, että lapset saavat mahdollisuuden vaikuttaa asioihin ja erilaisten taitojen harjoitteluun. Se, että lapsi pystyy ja uskaltaa vaikuttamaan ympäristöön ja saa siihen tukea aikuiselta ja muilta lapsilta tuo hänelle iloa ja varmuutta omaan tekemiseen. Kun lapset saavat rauhassa harjoitella taitojaan aikuisen avustuksella ja kannustuksella, he oppivat kantamaan vastuuta omasta tekemisestään. (Pihlaja, Viitala 2018, 163-165.) Askartelun avulla suunniteltiin yhdessä lasten kanssa seuraavan kerran toimintaa.

Tällä kertaa kokoonnuttiin lasten kanssa yhteisen pöydän ääreen, josta he saivat valita itselleen mieluisan väriset kartongit. Lasten valitsemalle kartongille piirrettiin jokaisen kädenkuva, jonka jälkeen he leikkasivat sen irti paperista. Tämän jälkeen he saivat leikata ja liimata leikattuun kukkaan vielä varren ja lehden, jolloin kädestä muodostui kukka. Tämä oli toiveiden kukka. Jokainen lapsista pääsi kertomaan viisi mieluisaa asiaa, joita varhaiskasvatuksessa haluaisivat tehdä tai oppia. Näiden vastausten perusteella saatiin tietää seuraavan kerran yhteinen tekeminen.

Kuva 3. Osallisuuden kukka

5.2.3 Kolmas tuokio

Osallisuuden kukkien avulla saatiin selville kolmannen tuokion aihe. Jokaiselta lapselta löytyi kukkasta toiveena maalaaminen, joten tätä toivetta lähdettiin toteuttamaan.

Toimintatuokiolle valikoitui osallisuudenoppaasta löytyvä menetelmä nimeltä dialogimaalaus (Kuva 4). Dialogimaalauksen ideana on, että lapset pääsevät yhdessä maalaamaan ja "keskustelemaan" maalaamisen kautta. Maalaus toteutettiin lasten kanssa yhteistyönä samaa paperia apuna käyttäen. Lapset valitsivat mieluisat värit maalaamiseen ja taustalla soi rauhallinen musiikki, joka rentoutti tunnelmaa.

Alkuun lapsilla oli selkeästi oma tyyli tehdä työtä, ja he ottivat omat alueet paperista. Kun maalaus eteni, se yhdistyi värien ja tyylien suhteen. Tämä näyttäytyi värien hiljaisena keskusteluna ja yhteisenä työskentelynä.

Kuva 4. Dialogimaalausta

Maalauksen jälkeen kerättiin lasten ajatuksia ja kokemuksia yhteisestä tekemisestä. Palautetta saatiin lapsilta suullisesti ja tekeminen oli ollut heidän mielestään mukavaa ja värikästä. Palautetta haettiin lisäksi onginnan avulla.

Leikin kautta tunteiden tunnistaminen saattaa olla lapselle helpompaa. Tunnetaitojen harjoittelu on pohja sosiaaliselle kasvulle ja kehitykselle. (Leikki-ikä 2020.) Lapset lähtivät siis ongelle! (Kuva 5). Tällä kertaa saalis ei ole kalaa, vaan mielipiteitä ja tunteita. Miltä tekeminen tuntui? Minkälaisia ajatuksia se aiheutti? Jokainen pääsi vuorollaan onkimaan kokemansa tunnetilan lammesta, joka oli toteutettu sinisestä kankaasta.

Kuva 5. Tunteiden ongintaa

5.2.4 Ensimmäinen tuokio 1-3-vuotiaille

Pienten kanssa lähdettiin ensimmäisellä tuokiolla tutkimaan Tarinoiden taloa, mutta tämä toteutettiin vähän eri tavalla kuin isompien lasten kanssa. Tarkoituksena oli tuoda mukaan vielä enemmän pienille suunnattua leikkisyyttä. Tuokioilla käytettiin luovia ja leikkisiä osallisuuden menetelmiä, jolloin jokaisen lapsen oli turvallinen heittäytyä mukaan toimintaan. Lapset huomioitiin havainnoinnin keinoin, jolloin liittyminen toimintaan tapahtui lasten ehdoilla. Tuokioille osallistui kuusi 2-vuotiasta lasta ja varhaiskasvatuksen omaa henkilökuntaa.

Lämmin ja rauhallinen lähestyminen turvaa jokaisen lapsen kuulluksi tulemisen. Lasta innostaa ja houkuttelee toimintaan aikuisen innostus ja iloisuus. Eleet ja puhetyyli vaikuttavat paljon siihen, miten lapsi kokee hetken. Toimintaympäristö ja sen mielekkäys on iso osa osallisuutta. Lapselle on tärkeä kokea se turvalliseksi, houkuttelevaksi ja kutsuvaksi. Pienemmät lapset eivät välttämättä ilmaise itseään sanoin, vaan silloin aikuinen havainnoi lapsen ilmeitä ja eleitä. Aikuinen asettuu lapsen tasolle ja herkistyy kuulemaan lapsen ajatuksia. (Heikka

ym. 2014, 73-77.) Rauhallinen ja havainnoiva lähestyminen auttoi tutustumisessa ja toiminnan käynnistämisessä. Havainnoinnin avulla nähdään lapsen vuorovaikutustaitoja leikissä ja yhteisissä tilanteissa. Havainnointi on suunnitelmallista, tarkoituksenmukaista ja läsnäolevaa. (Ahonen 2017, 227.) Havainnointi on hyvä keino tutustua lapseen ja hänen tapoihinsa. Aikuisen on hyvä toteuttaa tätä eri tilanteissa, silloin lapsen näkee kokonaisvaltaisesti. (Koivunen, Lehtinen 2015, 22-37.) Tämän vuoksi oli tärkeää, että tuokiolla olivat mukana myös omat aikuiset. Heidän avustuksellaan lasten oli hyvä ja turvallinen osallistua leikkiin.

Toimintatuokiolla oli mukana tarinoiden talon lisäksi pehmoeläimiä (Kuva 6). Lapset pääsivät yhdessä kurkistamaan ja tutkimaan, miltä talo näytti sisältä. Jokainen lapsista pääsi valitsemaan pehmoeläimistä asukkaan taloon, jonka ääntelyä ja liikkumista leikittiin yhdessä. Lisäksi tuokiolla laulettiin eläimeen liittyviä tuttuja lauluja.

Kuva 6. Tarinoiden talo ja pehmoeläimet leikin tueksi

Pientenkin lasten osallisuuteen tulee panostaa, sillä näin he oppivat, että heidän ajatuksillaan on merkitystä. Aikuisen rooli on tässä isossa asemassa ja hän voi omien eleiden ja innostuksen avulla auttaa pientä osalliseksi asioihin. Pienten kanssa osallisuutta voidaan vahvistaa kuvien avulla, sanoittamalla ja mallintamalla erilaisia tilanteita. (Pienenkin lapsen osallisuuteen tulee panostaa 2018.) Pienet osallistuivat toimintaa mukaan mielellään ja omat valinnat olivat

heille selvästi merkityksellisiä. Lapsille oli tärkeää, että he saivat tuokion jälkeen leikkiä vielä valitsemillaan pehmoeläimillä.

5.2.5 Toinen tuokio

Toisella tuokiolla lähdettiin pienten kanssa leikkimään liikunnallista noppaleikkiä (Kuva 7). Tuokiolla oli mukana kaksi erilaista noppaa, joista löytyi kuvia kulkuneuvoista ja eläimistä.

Sekä ohjatussa toiminnassa, että vapaassa leikissä lapsen on helpompi toimia, kun he tietävät, mitä tehdä. Lapsi turhautuu, jos hän ei ymmärrä tai tiedä, miten tilanteissa tulee toimia. Jokainen lapsi hyötyy selkeistä ohjeista ja tämä tukee arkisia hetkiä. Sanallisten ohjeiden rinnalla on hyvä olla kuvalliset ohjeet ja aikuisen mallintaminen. Aikuisen rooli on hyvin tärkeä, se millä tapaa hän aktivoi ja innostaa lapsia vaikuttaa kaikkeen. (Ahonen 2017, 201-203.) Lapsille kerrottiin mallintamisen ja nopan kuvien avulla, mitä leikissä tulisi tapahtumaan.

Jokainen lapsista pääsi vuorollaan pyöryttämään valitsemaansa noppaa. Tämän jälkeen tutkittiin, mikä eläin tai kulkuneuvo nopasta pyörähti esille sekä lähdettiin liikkumaan ja äänittelemään tällä tavoin. Nopan pyöräytyskertoja tuli useita, sillä tuokion kesto määräytyi lasten jaksamisen avulla.

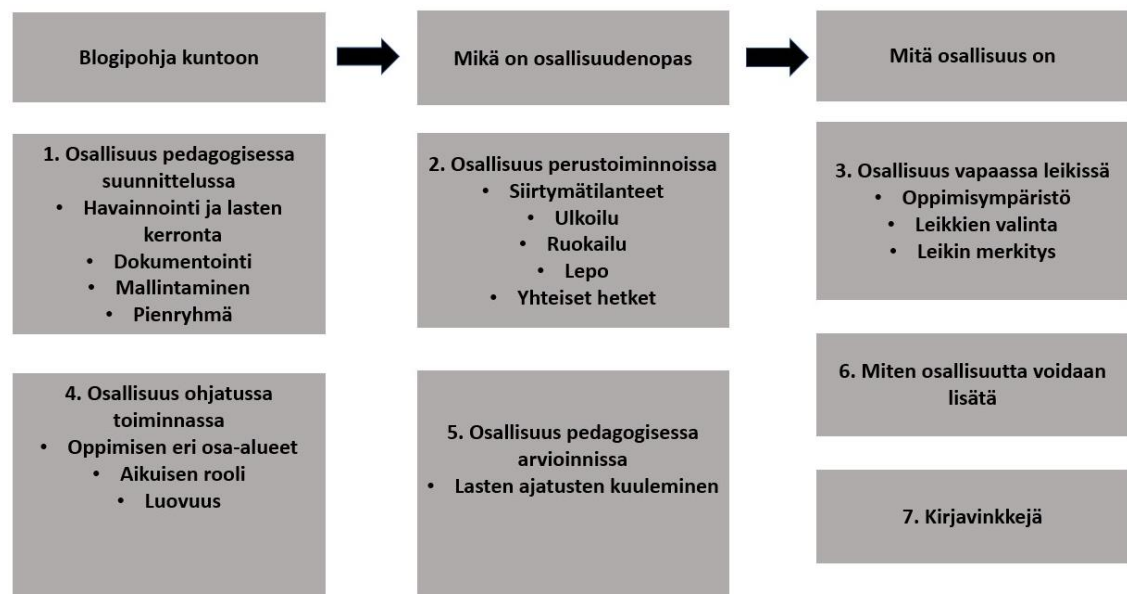

Kuva 7. Noppaleikki liikuntaan

6 Osallisuudenopas

Kehittämisen prosessi on aina ainutkertainen ja yksilöllinen. Siinä tulee huomioida koko työyhteisön tarpeet. (Seppänen-Järvelä ym. 2008, 217-223.) Osallisuudenopas on materiaalipaketti, joka tarjoaa tietoa osallisuuden pedagogiikasta ja sen monipuolisista menetelmistä. Opas on koottu työyhteisöä kuunnellen ja heidän tarpeitaan huomioiden. Kohdistettu haastattelu on suunniteltu tarkasti etukäteen ja kysymysten osa-alueet on rajattu palvelemaan tuotosta. (Vilkkä ym. 2006, 120.) Henkilökunnalle suunnatun haastattelun avulla blogiin koottiin osallisuuden menetelmiä, jotka tukevat Friisilän päiväkodin toimintaa.

Työskentely oli projektinomaista ja eteni askel kerrallaan. Aikajana tuki työn edistymistä loogisessa järjestyksessä (Kuvio 3).

Kuvio 3. Kaavio Blogin kokoamiseen

Kaaviosta (Kuvio 3) käy ilmi, että osallisuudenoppaan kokoamisen aloittamiseksi oli ensiksi löydettävä ja luotava toimiva pohja. Osallisuudenoppaan työstämistä tuki teoretieto, jota oli kerätty valmiiksi kevään aikana. Tämä helpotti luomaan blogiin selkeät osa-alueet, joiden alle on koottu teoretietoa osallisuudesta. Tämän jälkeen kerättiin osallisuuden menetelmiä tukemaan lasten osallisuuden vahvistumista varhaiskasvatuksen arjessa.

Blogin alussa esitellään, mikä tarkoitus osallisuudenoppaalla on ja minkälaista materiaalia sieltä löytyy. Ajatuksena oli selkeyttää lukijalle, miten osallisuudenoppaasta löytyy

menetelmiä eri tilanteisiin, joten tämä tuli esille esittelysivulla. Jokaisen osa-alueen alta löytyy vaihtelevia menetelmiä toteuttaa lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Lopuksi blogista löytyy työkalu, joka mahdollistaa osallisuuden lisäämisen toteuttamisen eri tilanteissa ja kirjallisuuspaketin laajempaa tutustumista varten. Osallisuudenopas löytyy osoitteesta <https://osallisuudenopas.blogi.net>.

Tavoitteena oli, että teoriapohja tukee käytäntöä ja esille tulevat menetelmät tarjoavat mahdollisimman monipuolisia tapoja toimia varhaiskasvatuksessa. Osa menetelmistä oli jo ennestään kehiteltyjä ja osaa sisällöstä kehiteltiin käyttäen apuna työstä saatua tietopohjaa. Apuna käytettiin päiväkirjamerkintöjä kerätystä ideoista osallisuuden menetelmiksi. Menetelmien kokoamiseen varattiin hyvin aikaa, sillä tarkoituksena oli tuoda niitä käyttöön jokaiselle oppimisen osa-alueelle. Aikaa varattiin myös menetelmien esille tuomiseen, sillä ne suunniteltiin ja kuvattiin blogia varten. Tärkeä tavoite oli, että osallisuudenoppaan visuaalinen ilme on houkutteleva ja selkeä sekä helppokäyttöinen. Näin sivuston käyttö on lukijalle mielekkäämpi ja tarjoaa hyviä lukukokemuksia.

Aikataulussa pysymistä helpotti menetelmien säännöllinen lisääminen blogisivuille. Osallisuudenoppaan työstämistä tuki samanaikaisesti varhaiskasvatuksessa toteutetut tuokiot, joissa oli mahdollisuus kokeilla ja toteuttaa osallisuuden menetelmiä lasten kanssa. Näin saatiin aitoa palautetta menetelmien toimivuudesta. Säännölliset keskustelut työyhteisön kanssa vahvistivat blogin kokoamista ja oikeaan suuntaan viemistä.

Seuraavaksi esitellään blogista löytyvät osa-alueet, joita ovat lasten osallisuus pedagogisessa suunnittelussa, lasten osallisuus perustoiminnassa, lasten osallisuus omaehtoisessa leikissä, lasten osallisuus ohjatussa toiminnassa ja lasten osallisuus pedagogisessa arvioinnissa.

6.1 Lasten osallisuus pedagogisessa suunnittelussa

Tarkoituksena oli, että blogi lähtee liikkeelle perusasioista, jolloin menetelmien käyttöönotto on selkeämpää ja lapset ovat siinä mukana alusta asti.

Osallisuus toteutuu, kun lapset saavat päättää itselle tärkeistä asioista. Tällä ei tarkoiteta rajattomuutta vaan sitä, että yhteiset säännöt ovat luotu lasten kanssa yhdessä. Silloin lapsen on helpompi sisäistää ja noudattaa niitä. Vastuu arjen rakenteista ja toimivuudesta on aikuisella, mutta lapselle kuulluksi tuleminen tunne on tärkeää ryhmäytymisessä ja arjen rutineissa. (Heikka ym. 2014, 36-39.) Tässä kokonaisuudessa esitellään monipuolisia menetelmiä toiminnan ja leikkien suunnitteluun. Menetelmistä löytyy erilaisia tapoja hakea leikin avulla lasten toiveita. Näitä ovat lasten haastattelut ja kokoukset, ajatusviuhka, toiveiden puu, osallisuuden kukka, viikon tähti, suunnittelun pyykkinaru ja minun mielestäni- menetelmä.

Lasten toiveiden ja ajatusten dokumentointi mahdollistaa lapsilähtöisen ja lasta osallistavan toiminnan. Menetelmiä kootessa huomioitiin niiden monipuolinen käyttömahdollisuus ja leikinomaisuus toteuttaa niitä eri ikäisten lasten kanssa. Ideoita oppaaseen toteutettiin hyödyntäen kirjallisuutta, internettiä ja varhaiskasvatuksen koulutuksia. Yhdessä lasten kanssa suunnittelu on pohja lasta innostavalle toiminnalle.

6.2 Lasten osallisuus perustoiminnassa

Lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja ohjausta uuden oppimiseen sekä turvallisuuden tunteen luomiseen. Arjen toimintatapojen kautta lapsi oppii monia uusia taitoja ja yhdessä luodut pelisäännöt helpottavat asioiden hahmottamista ja ymmärtämistä. (Kangas ym. 2018, 121-125) Osallisuutta ja sen toteutumista perustoiminnoissa on hyvä pohtia. Miten lapsi otetaan huomioon näissä tilanteissa. Päivän aikana lapselle on tärkeä turvata mukavia hetkiä kavereiden kanssa, mutta aikuisen on hyvä lisäksi ymmärtää, että lapsi saattaa päivän aikana tarvita myös omaa tilaa ja rauhaa. Osallisuus edellyttää aikuiselta taitoa kuunnella lasta, ohjata häntä toteuttamaan hänen omia ajatuksiaan niin, että vastuu säilyy kuitenkin aikuisella. Lapsi tulee huomioida kokonaisvaltaisesti ja aikuisen tulee olla aktiivinen aloitteentekijä lasten kuulemiseksi ja osallisuuden mahdollistamiseksi. (Heikka ym. 2014, 99-111.) Kokonaisuudessa esitellään, miten osallisuutta voidaan toteuttaa perustoiminnoissa kuten päiväkotiin tultessa, pukeutumis- ja ruokailutilanteissa, vapaassa leikissä sekä lepo- ja ulkoilutilanteissa.

Päivänaikana lapsi kohtaa useita hetkiä, jolloin omien ajatusten esille tuominen luo hänelle turvaa. Lapsi oppii luottamaan omiin taitoihin, kun hän saa rauhassa opetella niitä kannustavassa oppimisympäristössä. Osallisuudenoppaasta löytyy Nalle nappisilmä, joka auttaa pukeutumishetkissä. Kuvapankki tukee taas lasta päivän aikana erilaisissa tilanteissa. Lisäksi osallisuuden pilvet tarjoavat tukea henkilökunnalle toteuttaa lasten osallisuutta.

Friisilän päiväkodin henkilökunta koki haastattelussa tärkeänä, että lasten osallisuuden tulisi näkyä kaikenikäisten lasten toiminnassa. Tämän näkökulman tuli esille blogissa.

6.3 Lasten osallisuus omaehtoisessa leikissä

Miten lasten mielenkiinnonkohteita voidaan huomioida leikeissä? Millä tapaa he pääsevät vaikuttamaan leikkiympäristöön tai ilmaisemaan kenen kanssa haluavat olla? Leikkitilanteet eivät välttämättä ole helppoja kaikille, ja ne saattavat vaatia paljon ponnisteluja, jolloin aikuisen tuki on tärkeää.

Vapaa leikki ei tarkoita sitä, etteikö aikuinen voisi osallistua leikkiin mukaan. Aikuisen läsnäolo tukee leikkitaitojen syntymistä ja se on välttämätöntä, jos lapsella on haasteita tilanteessa. Ilman aikuista lapsi saattaa jäädä täysin ulkopuolelle leikistä. Kyky liittyä leikkiin ei ole aina helppoa, mutta se on tärkeä taito, jota voi harjoitella aikuisen tuella. (Ahonen 2017, 225-226.) Tässä kokonaisuudessa kiinnitettiin huomiota leikin tärkeyteen ja toimintaympäristöön, joihin tuotiin vaihtelevia menetelmiä. Osallisuudenoppaasta löytyy menetelmiä leikkiin kiinnittymiseen, leikinvalinta tilanteisiin ja leikkitilojen muokkaamiseen yhdessä lasten kanssa sekä leikkipäivän ja oman kirjaston toteuttamiseen. Lisäksi lapsia on mukava ottaa mukaan valmistamaan leikkivälineitä, kuten taikataikinaruokia ja omaa muovailuvahaa sekä erilaisia tempuratoja teipistä.

Leikin rikastuttaminen yhdessä lasten kanssa on aikuisen tärkeä tehtävä. Toimintaympäristö ja sen mielekkyys on iso osa osallisuutta. Lapselle on tärkeä kokea se turvalliseksi, houkuttelevaksi ja kutsuvaksi. Ryhmätilan tulee innostaa lapsia tekemiseen ja näitä voidaan muokata yhdessä lapsen kanssa.

Lisäksi henkilökunnan alkuhaastattelussa tuli ilmi, että toiveena on saada menetelmiä ryhmien yhteiseen ja yhteisölliseen toimintaan. Näitä menetelmiä tuli esille blogin tässä kokonaisuudessa.

6.4 Lasten osallisuus ohjatussa toiminnassa

Vapaan leikin ja ohjatun toiminnan tulisi näyttäytyä varhaiskasvatuksessa tasapainossa ja sopivassa suhteessa vuorotellen. Kumpikin toiminta on tärkeää ja merkityksellistä lapsen kehitykselle. Ohjattu toiminta vaatii usein lapsilta ponnistelua keskittymiseen, jotta oppimista tapahtuu. Näin toiminnan tulisi olla lapsilähtöistä ja lasta innostavaa. Arjessa suurta osaa näyttelee aikuisen tapa olla ja aktivoida lapsia toimintaan. Tärkeää on, että aikuinen kykenee huomioimaan erilaiset tavat toimia ja tukea lasta olemaan mukana toiminnassa. Lapsen tulee saada tuntee kuuluvansa omaan ryhmään ja olla sen yksi arvokas jäsen. (Pihlaja ym. 2018, 163-165.) Lapset oppivat leikin kautta ja positiivinen oppimisympäristö auttaa lasta sitoutumaan puuhaan. Lapsen tasolle meneminen ja pysähtyminen asioiden äärelle mahdollistaa paljon kokemuksia sekä lapselle että aikuiselle. Lapset nauttivat, kun aikuinen on mukana toiminnassa ja heittäytyy aidosti. Hassuttelu ja yhdessä kokeileminen luo oppimisen iloa ja riemua. (Ahonen 2017, 225-226.)

Tässä kokonaisuudessa tuotiin esille luovia ja leikkilisiä menetelmiä, jolloin lapsen on helppo liittyä mukaan yhteiseen toimintaan. Blogista löytyviä menetelmiä ovat tarinoiden talo, sadutus leikkillisillä keinoilla, lasten oman satukirjan kokoaminen, dialogimaalaus, leikkinopat, toiveiden uuni, satuhieronta, eläinleikki ja kuvametsästys. Kun hetkissä on huomioitu lasten

mielenkiinnon kohteet, ne innostavat lasta yhteisölliseen oppimiseen ja tätä kautta lapsi saa merkityksellisiä muistoja. Aikuisen heittäytyminen ja herkkyys nähdä lasten ajatuksia ja tarpeita vievät toimintaa lasten suuntaan. Menetelmiä tarjottiin käytettäväksi jokaiseen oppimisen osa-alueeseen ja niitä on helppo muokata erilaisiin toimintoihin ja hetkiin huomioiden lasten ikä.

6.5 Lasten osallisuus pedagogisessa arvioinnissa

Pystyäksemme luomaan lapselle merkityksellistä toimintaa tulee meidän kuulla lasten omia ajatuksia. Lapsen kanssa voidaan yhdessä pohtia tekemistä, miltä se tuntui? Mikä oli mukavaa? Mikä tuntui vaikealta?

Lasten kuuleminen lisää lasten osallisuutta ja heidän vaikutusmahdollisuuksia. Lapsilähtöinen palaute edellyttää, että tieto hankitaan mahdollisimman suoraan lapsilta ilman välikäsiä. Tärkeää lapsilta kerätyssä palautteessa on nähdä maailma lapsen silmin ja ymmärtää lapselle ominainen tapa toimia. Lapset kokevat maailman kokonaisvaltaisesti, jossa leikki ja mielikuvitus ovat ykkösenä. Aikuisen tehtävänä on luoda sellaiset puitteet, joissa lapsen ääni pääsee esille. (Ahonen 2017, 204-205.) Tähän kokonaisuuteen koottiin erilaisia menetelmiä ja leikkejä, joissa lasten mielipiteet ja tunteet saadaan näkyviin. Lisäksi huomioitiin henkilökunnan haastattelusta esille tullut toive vanhempien osallisuudesta. Osallisuudenoppaasta löytyviä menetelmiä ovat mielipidepurkki, onginta, erilaiset mittari- ja tunnekortit, palautepöytä ja digitarinat.

7 Opinnäytetyön prosessin arviointi ja pohdinta

Merkittävässä osassa opinnäytetyön aikana tapahtuvaa oppimista on kyky arvioida opinnäytetyötä kokonaisuutena. (Vilka & Airaksinen 2004, 154.) Säännölliset keskustelut opinnäytetyön ohjaajan kanssa ovat tukeneet opinnäytetyöprosessia. Opinnäytetyöprosessissa aikataulun huolellinen suunnittelu ja toteutus ovat olleet merkittävässä osassa. Aikataulu on helpottanut työskentelyä ja sen etenemistä loogisesti oikeassa järjestyksessä.

Osallisuudenoppaan työstäminen perustuu Friisilän päiväkodin tarpeisiin ja se on huomioitu koko opinnäytetyöprosessin ajan. Toteutuksessa pyrittiin huomioimaan alkuhaastattelussa esille tulleet ajatukset ja toiveet. Lisäksi säännölliset keskustelut esimiehen kanssa ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa olivat työskentelyä tukevia. Osallisuuden menetelmiin perustuvien toimintatuokioiden toteuttaminen lapsille samanaikaisesti blogin kokoamisen kanssa oli toimiva yhdistelmä, koska sillä saatiin menetelmistä heti aitoa palautetta. Lasten

palaute on ollut merkittävässä osassa ja luonut työskentelyyn tärkeää näkökulmaa. Aktiivinen suunnittelutyö ja tekeminen ovat edesauttaneet selkeän kokonaisuuden syntymisessä.

Tavoitteena oli toteuttaa Friisilän päiväkodin käyttöön osallisuudenopas, josta löytyy monipuolisia menetelmiä toteuttaa lasten osallisuutta varhaiskasvatuksen arjessa. Tärkeää työskentelyssä oli huomioida työyhteisön toiveet ja tarpeet.

7.1 Merkitys työyhteisölle

Kehittämistoiminnassa korostetaan osallisuuden merkitystä ja tärkeyttä. Osallistavassa kehittämistoiminnassa pyritään vastavuoroiseen dialogiin, jolla pyritään oppimaan ja havaitsemaan uusia asioita. (Toikko, Rantanen, 2009, 89-92.) Ammattitaitoisella ja osaavalla henkilökunnalla, jolla on vahva yhteinen halu toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita innostavat ja tukevat lasten oppimista ja kannustavat lämpimään vuorovaikutukseen. Varhaislapsuus on merkittävä elämänvaihe intensiivistä oppimista ja kehitystä ajatellen, sillä kaikki keskeiset oppimisen valmiudet tapahtuvat ennen kouluikää. (Leskisenoja 2019, 29-34.) Osallisuudenopas mahdollistaa monipuolisesti lasten osallisuuden huomioimisen ja tarjoaa vaihtuvia menetelmiä toteuttaa osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Henkilökunnalla on mahdollisuus poimia menetelmiä ja toteuttaa sekä muokata niitä varhaiskasvatusryhmän ja lasten tarpeisiin. Osallisuudenoppaan käyttö mahdollistaa yhteisöllisen oppimisen ja ajatusten jakamisen.

Tiimissä on monenlaista osaamista ja erilaisia persoonia. Tämä on hyvä huomioida kehittämässä. Hyvään ja tukevaan tiimityöskentelyyn tarvitaan halukkuutta kommunikoida muiden kanssa, asiantuntevuutta ja tiedon jakamista sekä vastuun kantamista ja kunnioitusta muita kohtaan. (Isoherranen, Rekola, Nurminen, 2008, 110-113.) Sujuva ja vastavuoroinen dialogi henkilökunnan ja ryhmien välillä vahvistaa yhteistyötä, jolloin kehittämisestä saadaan mahdollisimman monipuolista ja toimivaa. Avoin tiimityöskentely koko talon tasolla auttaa sisäistämään uusia menetelmiä ja tapoja. Ammatillinen tukeminen vaikuttaa työyhteisöön positiivisesti ja tätä kautta lasten osallisuuden vahvistumiseen. Kehittämistehtävässä tärkeänä osana on hyvän yhteistyön saavuttaminen, jolloin tulee huomioida tiimin vahvuuksia ja niiden esille tuomista. Työtapoja on erilaisia, mutta tavoite on kuitenkin useasti sama. Osallisuudenopas tarjoaa jokaiselle mahdollisuuden löytää hyvä ja toimiva keino toteuttaa osallisuutta omassa ryhmässä.

Osallisuudenoppaan sisältö on lukijalle osittain tuttua ja varhaiskasvatuksessa näkyvää, mutta siihen syventyminen mahdollistaa oman ammatillisuuden ja toimintatapojen tarkastelun. Tavoitteena on, että opas herättelee henkilökuntaa yhdessä miettimään ja oppimaan osallisuuden menetelmiä sekä jakamaan hyviä ja toimivia toimintamalleja.

7.2 Henkilökunnan palaute

Työyhteisön palaute on tärkeä arvioinnin kohde, jolloin opinnäytetyön työyhteisölähtöisyyden toteutumista voidaan arvioida. (Vilka & Airaksinen 2004, 157.) Työyhteisön palaute oli tärkeä osa ja se kertoi työn onnistumisesta ja kehittämismahdollisuuksista. Palautetta osallisuudenoppaasta kerättiin keskusteluiden ja sähköpostiviestien avulla. Näin turvattiin jokaisen mahdollisuus vaikuttaa palautteenantoon. Keskusteluiden avulla haettiin palautetta, miten osallisuudenopas oli onnistunut selkeyden ja visuaalisuuden puolesta. Lisäksi tiedusteltiin osallisuudenoppaan toimivuutta ja menetelmien käyttöönoton helppoutta.

Friisilän päiväkodin henkilökunta toi esille, että osallisuudenoppaan ulkoasu on selkeä. Blogia oli miellyttävä ja helppo lukea, sillä kuvat ja yleisilme oli siisti ja selkeä. Osallisuudenoppaassa oli paljon tuttua asiaa, mutta sisältö herätteli miettimään omaa ammatillista toimintaa. Liian usein tiettyjä kokonaisuuksia tehdään ja toteutetaan samalla kaavalla, joten tämä tuki muutokseen pyrkimistä.

Opasta pidettiin laajana ja kattavana materiaalipakettina, joka sisälsi sopivasti teoriaa ja menetelmiä. Osallisuuden määrittely teoreettisesti ennen perehtymistä menetelmiin helpotti kokonaisuuden sisäistämistä ja erilaiset kaaviot tukivat hyvin tekstiä. Sivustolla on tuotu selkeästi esille, mitä lapsen osallisuudella tarkoitetaan ja miksi se on tärkeää. Blogia tutkimalla voi helposti syventää omaa tietämystään osallisuuteen liittyen, mikäli aihepiiri ei ole vielä itselle niin tuttu. Henkilökunta koki menetelmien olevan toimivia, konkreettisia ja käyttökelpoisia kaikenikäisille lapsille, sillä niitä pystyi hyvin muokkaamaan jokaiseen ikäryhmään. Erityisesti blogista nousi esille vinkit siihen, miten osallisuutta voi lisätä arjen perustoimintojen yhteydessä ja pedagogisessa arvioinnissa, sillä ne saattavat helposti unohtua arjen kiireessä. Osallisuus lasten perustoiminnassa kertoo hyvin sen, kuinka lasten osallisuus on läsnä aina perustilanteissakin.

Leikki-ideoita pidettiin hyvinä ja toimivina kokonaisuuksina. Erityisesti Tarinoiden-talo menetelmä, mielipidepurkit ja dialogimaalaus sai kiitosta. Lisäksi koko talolle suunnatuista menetelmistä tuli hyvää palautetta. Kirjallisuusvinkit koettiin hyväksi, mikäli tulee tarve kertailla asiaa laajemmin.

Kehittämisideana esille tuli, että etusivulla voisi olla linkki, josta löytyisi kaikki leikki- ja toimintaideat kootusti. Kuitenkin kokonaisuutena sivusto oli onnistunut ja monia sivuston ideoita voi helposti hyödyntää arjessa.

Friisilän päiväkodin henkilökunnan toiveesta käydään tulevaisuudessa läpi kokonaisuuksia osallisuudenoppaasta, sillä lasten osallisuutta on aina hyvä kehittää. Osallisuudenopas on hyvä

apu vasun osa-alueisiin ja syventämään tietoa lasten osallisuuden merkityksestä varhaiskasvatuksessa.

7.3 Lasten palaute

Ohjattujen tuokioiden avulla saatiin näkyviin lasten ajatuksia osallisuuden menetelmistä ja ne tukivat osallisuudenoppaan toteuttamista. Lasten kuuleminen lisää osallisuutta ja heidän vaikutusmahdollisuuksia asioihin.

Tärkeää on, että aikuinen kykenee huomioimaan erilaiset tavat toimia ja tukea lasta olemaan mukana toiminnassa. Lapsen tulee saada tuntee kuuluvansa omaan ryhmään ja olla yksi arvokas jäsen yhteisössä. (Pihlaja ym. 2018, 163-165.) Lapset olivat toimintatuokioilla mukana iloisella ja innokkaalla mielellä. He osallistuivat rohkeasti mukaan tuokioihin ja toivat ajatuksiaan esille. Isommat lapset antoivat sanallista palautetta. He kokivat leikkien olleen mukavia ja jokaisella kerralla vähän erilaisia. He kertoivat tutkineensa kotona valokuvia ja tuotoksia, jotka olivat lähteneet varhaiskasvatuksesta mukaan. Positiivista oli kuulla henkilökunnalta, miten lapset odottivat seuraavia tuokioita. Lasten palautteet ja ajatukset huomioitiin seuraavien kertojen sisällössä. Nämä näkyivät tuokioiden aiheessa ja toiminnan toteutuksessa niin, että jokainen lapsi pääsi mukaan omalla turvallisella tavalla.

Pienemmät lapset tulivat leikkeihin mukaan ja eleiden sekä rennon olemuksen avulla oli mahdollisuus havainnoida heidän viihtyvän hetkillä. Pienten kanssa tuokiot olivat luontaisesti lyhyempiä ja lasten suuntaan menevä toiminta huomioitiin. Ohjattujen tuokioiden jälkeen yhdessäolo jatkui vapaan leikin muodossa. Havainnointi oli isossa asemassa pienten lasten toimintaa suunniteltaessa. Ensimmäisellä toimintakerralla saatiin tuntemusta siitä, millä tavalla lapset osallistuivat leikkiin ja tämän avulla toteutettiin seuraavan kerran toiminnallinen tuokio.

7.4 Kehittämismahdollisuus

Projektia lähdetään useasti toteuttamaan silloin, kun halutaan toteuttaa jokin kehittämistavoite ja muutos työyhteisössä tai työtavoissa. Kehittämisen tulokset ovat joskus haastavaa saada heti näkyviin ja se saattaa kestää useasti hetken ennen kuin ne juurtuvat työyhteisön käyttöön. (Seppänen-Järvelä ym. 2008, 217-223.) Blogisivusto mahdollistaa lasten osallisuuden vahvistamisen ja uusien menetelmien käyttöönoton ja muokkaamisen. Varhaiskasvatuksessa on paljon osallisuuteen vievää toimintaa, mutta sen äärelle pysähtyminen ja kokemusten jakaminen on tärkeää työyhteisölle.

Osallisuudenopas on tätä päivää ja houkuttelee visuaalisuudellaan tutustumaan menetelmiin ja sisäistämään materiaalia. Lisäksi sivustoa on mahdollisuus käyttää tarvittaessa hyödyksi muissa tilanteissa ja jakaa laajemmin varhaiskasvatuksen tietoisuuteen. Osallisuudenopasta on mahdollisuus kehittää ja selkiyttää edelleen.

7.5 SWOT-analyysin arviointi

Kehittämiprojektia on hyvä arvioida ja havainnoida yhdessä työyhteisössä sekä lisäksi myös itsearviointin keinoin. Arvioinnin tarkoitus on saada näkyväksi menetelmien vaikutukset ja soveltuvuus käytäntöön. (Seppänen-Järvelä ym. 2008, 217-223.) Opinnäytetyön arvioinnin apuna oli SWOT-analyysi, joka oli apuna myös suunnitteluvaiheessa (Taulukko 2).

	HYÖDYLLINEN	HAITALLINEN
S I S Ä I S E T	<p>VAHVUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhteistyökumppanin positiivinen ja rakentava palaute • Monipuolinen ja visuaalinen materiaalipaketti 	<p>HEIKKOUEDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lopputulos olisi voinut olla vielä selkeämpi
U L K O I S E T	<p>MAHDOLLISUUDET:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henkilökunta koki saavansa esille uusia menetelmiä arkeen • Blogisivun jatkuvuus mahdollinen 	<p>UHAT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tuleeko blogisivusto luontevasti varhaiskasvatuksen käyttöön

Taulukko 2. Arviointivaiheen SWOT-analyysi

Osallisuudenoppaan työstämisessä vahvuutena oli pitkä työhistoria ja kokemukset varhaiskasvatuksesta, jotka tukivat työskentelyä ja materiaalin kokoamista. Työskentely oli sujuvaa, johtuen hyvästä ja joustavasta yhteistyöstä Friisilän päiväkodin kanssa, jolloin ohjaustuokioiden toteuttaminen ja henkilökunnan kanssa käydyt haastattelut sekä keskustelut onnistuivat. Vastavuoroinen dialogi Friisilän päiväkodin henkilökunnan kanssa koko työskentelyn ajan mahdollistivat selkeän työrytmin.

Arviointivaiheessa vahvuutena oli edelleen mielenkiinto aihetta kohtaan ja yhteistyötahon positiivinen sekä rakentava palaute osallisuudenoppaasta. Henkilökunta toi esille kokemukset siitä, että osallisuudenoppaasta on löytynyt hyödyllisiä menetelmiä ja materiaaliin tutustumisen on herätellyt pohtimaan ammatillisuutta. Toteutusvaiheessa haasteina ilmeni, ettei blogia voinut toteuttaa niin selkeäksi kuin alun perin oli tarkoitus. Tarkoituksena oli tuoda menetelmät esille niin, että ne näkyisivät kokonaisuuksien alla nimettyinä, mutta tämä ei ollut mahdollista johtuen sivuston asetuksista. Selkeys huomioitiin kuitenkin osallisuudenoppaan esittelysivulla, jossa kerrottiin, miten menetelmiä on mahdollisuus löytää.

Blogisivusto avaa mahdollisuuden osallisuuden pedagogiikan jatkuvuuteen, jolloin tämä hyödyttäisi työyhteisöä ja yhteisöllinen oppiminen jatkuisi. Uhkana kuitenkin voi olla se, että tuleeko osallisuudenopas luontevasti käyttöön hektisessä arjessa.

Friisilän päiväkodille luotiin hyvän yhteistyön avulla laaja materiaalipaketti.

7.6 Ammatillinen kasvu

Jokaisella on oikeus ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja uuden oppimiseen. Tämä on prosessi, joka vie aikaa ja jatkuu läpi elämän. Tekijä saa siitä itselleen hyvää oloa ja se on merkityksellistä ammatillisessa kasvussa. Työskentelyssä on mahdollisuus päästä tekemään havaintoja itsestään ja ympäristöstä heittäytyen ennakkoluulottomasti tilanteeseen. (Uusikylä 2012, 41-43.) Osallisuudenoppaan työstäminen on ollut opettavainen ja antoisa matka. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, jolloin työskentely on ollut innostavaa ja inspiroivaa. Menetelmien kokoaminen ja luovuuden käyttäminen on vahvistanut omaa ammatillisuutta herättäen miettimään työtapoja kohti lasten osallisuutta. Työskentelyn lomassa käydyt keskustelut ja erilaiset näkökulmat lasten osallisuudesta antoivat ajateltavaa. Opinnäytetyön työstäminen on ollut yhteisöllistä oppimista ja perehtymistä asiaan, joka on varhaiskasvatusalalla lapsen kasvulle ja kehitykselle tärkeä ja olennainen kokonaisuus.

Koko opinnäytetyöprosessia tuki huolellinen suunnittelutyö ja teoretiedon rajaaminen oleelliseen, jolloin tietopohja tuki osallisuudenoppaan syntymistä. Lisäksi avoin ja hyvä yhteistyö Friisilän päiväkodin kanssa vahvisti tavoitteisiin pääsyä, jolloin lopputuloksesta tuli mahdollisimman työyhteisölähtöinen.

8 Lähteet

Painetut lähteet

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hart, R. 1997. Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. Lontoo: Earthscan Publications Ltd.

Heikka, J. Fonsen, E. Elo, J. Leinonen, J. 2014. Osallisuuden pedagogiikka Varhaiskasvatuksessa. Tampere: Kopio-Niini Oy.

Isoherranen, K., Rekola, L., Nurminen, R. 2008. Enemmän yhdessä- moniammatillinen yhteistyö. Wsoy Helsinki.

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsen, E. & Heikka, J. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2, Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen. Tampere: Kopio-Niini Oy.

Karila, K. & Lipponen, L. 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Suomen varhaiskasvatus Ry.

Koivula, M. Siippainen, A. Eerola-Pennanen, P. 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Suomen varhaiskasvatus Ry.

Koivunen, P-J. Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa 2015. Jyväskylä: PS-kustannus.

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Martinez-Abarca, T. & Nurmi, R. 2015. Loikaten leikkiin- rohkeasti rooliin. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.

Miettinen, S. 2016. Palvelumuotoilua- uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Grano Oy Helsinki.

Pihlaja, P. Viitala, R. 2018. Varhaiserityiskasvatus. Keuruu: PS-kustannus.

Uusitalo-Malmivaara, L. Vuorinen, K. 2016. Huomaa hyvä. Keuruu: PS-kustannus.

Seppänen-Järvelä, R., Karjalainen, V. 2008. Kehittämistyön risteyksiä. Gummerus Kirjapaino Oy Helsinki.

Seppänen-Järvelä, R., Vataja, K. 2009. Työyhteisö uusille urille. PS-kustannus Jyväskylä.

- Shier, H. 2001, Pathways to Participation, Julkaisussa: Children and Society vol. 15, 107-117, IsoBritannia.
- Toikko, T., Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampereen Yliopistopaino Oy Tampere.
- Turja, L. 2010. Lapset osallisina - Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa: L.Turja & E. Fonsén (toim.) Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus.
- Uusikylä, K. 2012. Luovuus kuuluu kaikille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Venninen, T. Leinonen, J. & Ojala, M. (2010). "Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jae-
tuksi iloksi": Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Tutkimusraportti. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaali-alan osaamiskeskus Socca; Työpapereita, 2010).
- Venninen, T. (2007). Olen enemmän alkanut pohtimaan ja sanomaan ääneen mitä ajattelen: ammatillinen kehittyminen ja yhteisöllinen palaute päiväkodin työtiimeissä. Helsinki: Tutkimuksia/ Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos; tutkimuksia 282.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opintäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Sähköiset lähteet

- Espoon varhaiskasvatussuunnitelma. 2019. Espoon kaupunki. Viitattu 8.5.2020
<https://www.espoo.fi/download/noname/%7B8AE13920-A595-4282-8F42-FD6DC965DF9E%7D/119306>
- Kasvattajan rooli osallisuuden pedagogiikassa. 2018. Opetushallitus. Viitattu 11.6.2020
<https://www.youtube.com/watch?v=iPoo7BMbZqQ>
- Käsikirja työpaikalla tapahtuvan oppimisen hyvien käytäntöjen siirtoon. 2010. Opetushallitus. Viitattu 16.5.2020 <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kasikirja-tyopaikalla-tapahtuvan-oppimisen-hyvien-kaytantojen-siirtoon.pdf>
- Osallisuus on lasten oikeus. Talentia-lehti. 2017. Viitattu 22.6.2020 <https://www.talentia-lehti.fi/osallisuus-on-lapsen-oikeus/>

Pienenkin lapsen osallisuuteen tulee panostaa. Super. Hoitoalan ammattilaisten verkkolehti. 2018. Viitattu 25.5.2020 <https://www.superlehti.fi/tyoelama/ammattissa/pienenkin-lapsen-osallisuuteen-tulee-panostaa-lapsi-oppii-etta-hanen-mielipiteillaan-on-merkitysta-ja-etta-saa-olla-oma-tahto/>

Leikki-ikä. Suomen mielenterveys Ry. 2020. Viitattu 8.5.2020 <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/leikki-ikä>

Osallisuuden pedagogiikan kipukynnykset ja mahdollisuudet. 2018. Opetushallitus. Viitattu 11.6.2020 <https://www.youtube.com/watch?v=sSUrAXe3l80&t=436s>

Varhaiskasvatustilaki 540/2018. Viitattu 12.6.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. Viitattu 24.7.2020 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

YK:n lapsen oikeuksien sopimus. 2020. Unicef. Viitattu 24.6.2020 <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Liitteet

Liite 1. Alkuhaastattelu henkilökunnalle

Alkuhaastattelun kysymykset

Mitä ajattelet lasten osallisuuden olevan?

Miten osallisuus näkyy Friisilän päiväkodissa?

Mihin toivoisit lasten osallisuutta lisää?

Minkälaisia menetelmiä toivoisit blogisivuilta löytyvän?

Liite 2. Lupalappu 3-5 vuotiaiden lasten tuokioiden toteuttamiseen

Hei vanhemmat!

Täällä kirjoittelee Tuija Kallio. Olen työskennellyt Friisilän päiväkodissa usean vuoden ajan ja viimeiset vuodet olen opiskellut työn ohessa Laurean ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opintoni ovat loppusuoralla ja teen opinnäytetyötä Friisilän päiväkotiin, jonka aiheena on lasten osallisuus pedagogisessa toiminnassa.

Tulen kesäkuun aikana toteuttamaan Pisaroiden ryhmässä tuokiota lapsille, jossa käytän osallisuuden erilaisia menetelmiä. Tuokioiden avulla haen lasten ajatuksia osallisuudesta ja menetelmien mielekkyydestä sekä toimivuudesta. Saako lapsenne osallistua tuokioihin?

Tuokiot tukevat lasten ryhmäytymistä ja ovat sisällöltään leikinomaisia. Minulla on mahdollisuus valokuvata tuokioita, jolloin pääsette näkemään toimintaa valokuvien kautta. Valokuvia ei julkaista opinnäytetyössä, vaan ne jäävät ainoastaan lapsiryhmään.

Käsittelen kerättyä materiaalia salassapitovelvollisuuksia noudattaen ja tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. Lasten nimiä tai muita henkilökohtaisia tietoja ei tulla julkaisemaan. Käytän työssäni apuna ainoastaan lasten ajatuksia ja mielipiteitä tuokioista.

Ystävällisin terveisin Tuija Kallio

Sosionomiopiskelija, Laurea ammattikorkeakoulu, Otaniemi

Lapsen nimi:

Lapseni saa osallistua tuokioihin _____ ei saa osallistua tuokioihin _____

Lapseni saa näkyä valokuvissa _____ ei saa näkyä valokuvissa _____

Paikka ja aika:

Vanhemman allekirjoitus ja nimenselvennys:

Palauta allekirjoitettu lappu lapsen ryhmään. Kiitos!

Liite 3. Lupalappu 1-3 vuotiaiden lasten tuokioiden toteuttamiseen

Hei vanhemmat!

Täällä kirjoittelee Tuija Kallio. Olen työskennellyt Friisilän päiväkodissa usean vuoden ajan ja viimeiset vuodet olen opiskellut työn ohessa Laurea ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opintoni ovat loppusuoralla ja teen opinnäytetyötä Friisilän päiväkotiin, jonka aiheena on lasten osallisuus pedagogisessa toiminnassa.

Tulen kesäkuun aikana toteuttamaan pienten ryhmässä kaksi tuokiota lapsille, jossa käytän osallisuuden erilaisia menetelmiä. Tuokioiden avulla haen lasten ajatuksia osallisuudesta ja menetelmien mielekkyydestä sekä toimivuudesta. Saako lapsenne osallistua tuokioihin? Tuokiot tukevat lasten ryhmäytymistä ja ovat sisällöltään leikinomaisia.

Käsittelen kerättyä materiaalia salassapitovelvollisuuksia noudattaen ja tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. Lasten nimiä tai muita henkilökohtaisia tietoja ei tulla julkaisemaan. Käytän työssäni apuna ainoastaan lasten ajatuksia ja mielipiteitä tuokioista.

Ystävällisin terveisin Tuija Kallio

Sosionomiopiskelija, Laurea ammattikorkeakoulu, Otaniemi

Lapsen nimi:

Lapseni saa osallistua tuokioihin_____ ei saa osallistua tuokioihin_____

Paikka ja aika:

Vanhemman allekirjoitus ja nimenselvennys:

Palauta allekirjoitettu lappu lapsen ryhmään. Kiitos!